

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

רביעאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקהלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת חיי שרה

ירושלים עיה"ק תובכ"א

תשפ"ב לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם יימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתנו שטוחה לפני המעינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושיו של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף קטע מתוך ספר
"שנות חיים" (כת"י) של רבינו שליט"א בענייני אריכות
ימים

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת חיי שרה

מפתח העניינים

מצות החסד / שליחותו של אליעזר על ידי אברהם / 'אל ארצי ומוולדתי תלך' / הייחוס של 'רבקה'... / לא הסתפק אלא בשבועה / ההבדל ב'מיזות' / קלקול בנות הכנעני / משפחתו של אברהם - 'בית חסד' / 'הנפש אשר עשו בחרן' / מידות טובות עוברות בתורשה / העיקר 'חסד' / לא לשים את הדגש על ה'ייחוס' / הנושא אשה לשם ממון / הבחינה של אליעזר לרבקה - חסד / שש שעות התבוננות בפרשה / תפלה מיד בהתחלה / אי אפשר להשיג כלום בלא תפלה / גם אברהם עמד בתפלה / גדולה תפלה יותר ממועשים טובים / תפלתו של אליעזר והמבחן והסימן / 'טרם כילה לדבר - והנה רבקה יוצאת' / עניינה של רבקה בלשון כבוד / 'ותמהר' - זריזין מקדימין למצוות / החילוק בין 'זריזות' ל'פזיזות' / פרי הפזיזות חרטה / המלכתו של דוד לשלמה בנו בזריזות / 'הרבקה קטגורין מכאן ועד גיחון' / בודאי יהיו מעכבים בדרך למצוה / 'הוי רץ למצוה' / זריזות לקיום המצוות / מידת החסד הייתה טבועה ברבקה / להשקות עשרה גמלים / 'ותרץ אל הבאר' / עשתה מזה שלא נתבקשה למי שאינה מכירה / אליעזר עומד מן הצד בלי לסייע... / גילה של רבקה באותה שעה / להגדיל את ה'בחינה' - ורבקה עמדה במבחן / נפשט הספק / 'גם תבן וגם מספוא רב עמנו' / חובת ההודאה לה' / 'מותי יגיעו מועשי למועשה אבותי' / עשיית חסד היא דבר קל / עובדא על הסבא מקעלם / 'חד גדיא חד גדיא...' / אינה דומה שמויעה לראיה... / לשלם ב'חסד' / לגמול חסד במה שאתה יכול / חסד עם המתים / לחפש דרכים לעשות חסד / מזה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח / 'ייתי ולא אחמיניה' / גודל הנסיונות בדור עקבתא דמשיחא / חבלי משיח - חבלי יולדת / ככל שתקרב הגאולה תכבד יותר הגדלות / גודל הצרות שכלל ישראל עבר בגלות / בעקבתא דמשיחא יגבר יותר מכל הגלות כולה / אם ראית דור שצרות רבות באות אליו כנר / אם הצרות לא פוסקות - סימן מובהק / צרות ברוחניות ובגשמיות / מזה הסיבה של 'חבלי משיח' / ה'סוחר' שלוקח ב'הקפה' / אין יותר בהקפה / 'סוגר את העסק...' / 'וביום פקדי ופקדת' / בדור שלנו הקב"ה פורע את כל החובות שנותרו / 'זוטי דאית בכו מוחיה מתים' / אור ששת ימי בראשית / האור נגזר בתורה הקדושה / גם בדורנו / איסתכל באורייתא וברא עלמא / מזה יעשה אדם וינצל מחבלי משיח / אין עצה אחרת / עסק התורה דייקא / לא מפסידים מעשיית חסד / 'וירץ לבן' / פינתי הבית - מעבודה זרה / זרק את אלהיו בשביל 'כסף'... / 'בוא' - מלא... / שלא נהיה מתלמידיו של לבן הרשע / אהבת חסד

מפתח חידושי תורה

א. בענין וירץ לבן אל האיש..... כט

מפתח שנות חיים

רכ. תורה בקול..... לא

מפתח חידושי סוגיות

א. בענין בראש השנה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון..... לז

ב. בענין המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו..... מא

ג. עוד בענין המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו..... מז

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמות כל מתי ישראל, ובכללם

יצחק שלום בן צ'לחה חנה שולמית בת כחילה רחל יוסף בן אסתר

שמועון בן עליה יפה בת עליה יעקב בן עליה

סימי בת חנה אליהו מאיר בן סימי מרגלית בת סימי

מסעוד בן אסתר מסעודה בת חסיבה פיבי בת חסיבה

תנצב"ה

הלימוד בחוברת זו מוקדש לרפואת

מרדכי בן מורווריד אסנת

מיכל בת אסתר

אל נא רפא נא להם

מעלת מצות חסד

מצות החסד

בעזרת ה' יתברך, נראה להמשיך להתבונן וללמוד, מעניני הפרשיות שלנו בספר בראשית, ספר האמונה, ובפרשת השבוע, פרשת חיי שרה. בפרשה שלנו התורה מאירה את עינינו בכמה עניני מוסר ויראה, ובפרט במצות החסד. ועלינו להתבונן כאן בפרשה להפיק לקח ומוסר מצות חסד עד היכן מגיעה, וככל שנוסיף חיזוק בה היא היא שתגן עלינו מחבלי משיח, וכמו שנראה בהמשך בעזר האל.

שליחותו של אליעזר על ידי אברהם

בפרשת השבוע, פרשת חיי שרה, אנחנו לומדים כיצד אברהם אבינו ע"ה מבקש מאליעזר שילך וימצא אשה לבנו, ליצחק אבינו ע"ה. "ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו, המושל בכל אשר לו, שים נא ידך תחת ירכי. ואשביעך בה' אלהי השמים ואלהי הארץ, אשר לא תיקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי יושב בקרבן. כי אל ארצי ואל מולדתי תלך, ולקחת אשה לבני ליצחק" (בראשית כד ב-ד).

'אל ארצי ומולדתי תלך'

וצריכים אנחנו להתבונן בדברים. על מה ולמה חרד אברהם אבינו ע"ה את החרדה הגדולה הזאת, שלא יקח אליעזר אשה ליצחק מבנות הכנעני, עד שהוצרך להשביע את אליעזר זקן ביתו על זה, 'לא תיקח אשה לבני מבנות הכנעני!' 'כי אם אל ארצי ומולדתי תלך' (בראשית כד, ב-ד). רק מה'משפחה' שלי, דוקא משם תביא כלה לבני, ליצחק. ובאמת, מה פסול גדול כל כך בבנות הכנעני, מה רע בבנות כנען שלא יקח מהם?! הלא להיכן שלחו אברהם? - 'אל ארצי ואל מולדתי'. ומי נמצא שם בארץ מולדתו של אברהם אבינו ע"ה? לבן הרשע. וכי לבן יותר טוב מבנות הכנעני?! אולי היה יותר גרוע....

היחוס של 'רבקה'...

הרי גם לבן היה עובד עבודה זרה כאנשי כנען כמו שמצינו בהמשך הפרשה שאמר לבן 'בוא פינתי הבית' דהיינו מעבודה זרה (רש"י שם), וכל מהותו של לבן היתה רמאות ומרמה, כישופים וטומאות לאין מספר. והתורה בפרשת תולדות מאריכה על ה'יחוס' של רבקה... וכי זה יחוס טוב? רבקה הייתה אחות 'לבן הארמי', גם 'בתואל' אותו דבר, (אמנם קשה לדבר עליהם, סוף סוף 'משפחה' שלנו... לבן הוא גם סבא שלנו...). זה לא יחוס הכי מעולה בלשון המעטה... מה יקרה אם ייקח מבנות כנען?

לא הסתפק אלא בשבועה

מזה כל כך אברהם אבינו ע"ה מקפיד על זה, משביע את אליעזר, לא מסתפק ב'דיבור' של אליעזר, אלא משביעו, עד כדי כך. הרי אליעזר הוא שמש נאמן שלך, דולה ומשקה מתורתך (יומא כח:), אתה לא מכיר אותו יום אחד, כל הזמן הוא נמצא איתך, שנים על גבי שנים, אדם נאמן, ועם כל זה לא מסתפק ולא נחה דעתו של אברהם אבינו ע"ה במה שאומר לו ב'אמירה' בלבד, אלא משביע אותו ב'שבועה'. מאי כולי האי?!

ההבדל ב'מידות'

והביאור בזה - כך לימד אותנו רבינו הר"ן ז"ל בדרשותיו (דרוש ה) ובעל ה'כלי יקר' (בראשית כה ג), וכך אומרים בשם הגאון בעל 'אבני נזר' זצ"ל (הובא בספר שם משמואל מאמרי חנוכה דרי"ג ע"ב) ועוד - שנתחדשה כאן בתורה הלכה, חידוש גדול, אפילו ששניהם עובדי עבודה זרה, אבל חילוק רב עצום ונמרץ יש בין בנות 'כנען' לבני ה'משפחה' של אברהם אבינו ע"ה. מה החילוק, מה ההבדל? - מידות. מידות טובות.

קלקול בנות הכנעני

הקלקול אצל בנות הכנעני לא היה רק בדעות, שהיו עובדי עבודה זרה, אלא הקלקול היה גם במידות. כמו שרואים בפרשת אחרי מות וקדושים את כל התועבות שעשו אנשי כנען, ושם רואים כמה היו מושחתים עד השורש במידותיהם. ומזה חשש אברהם אבינו ע"ה.

משפחתו של אברהם - 'בית חסד'

אבל בית לכן - ביתו של אברהם אבינו ע"ה - שמשם לקח את רבקה, הגם שהיו לקויים בעבודה זרה, אבל זהו קלקול בדעות בלבד, לא קלקול הנטוע ב'מידות'. ההיפך, זה היה 'בית חסד'. בית של חסד. כמו שיראה כל מי שהתבונן קצת בפרשה שלנו את כל החסד הגדול שעשתה רבקה עם אליעזר עבד אברהם, חסד גדול שאין כדוגמתו (כמו שנראה בהמשך).

'חנפש אשר עשו בחרן'

ולכן אף על פי שהיו עובדי 'עבודה זרה', אבל 'עבודה זרה' זה לא קלקול ב'מידות'. זה לא עובר ב'תורשה'. את זה אפשר לתקן. על עבודה זרה לבד לא חשש כל כך אברהם אבינו ע"ה, כי כל הדור ההוא היה עובדי עבודה זרה, עדיין לא נגה עליהם האור האלהי, ולזה

טרח אברהם לנטוע ולשתול אמונה בלב הבריות כידוע, אברהם אבינו ע"ה 'בית אברהם' זה היה 'בית האמונה'. כל מי שהיה עובד עבודה זרה ונכנס לביתו של אברהם אבינו ע"ה - הוא היה מתקן אותו, 'משפץ' אותו, מוציא לו את כל ה'לכלוכים' מהראש. 'הנפש אשר עשו בחרן' (בראשית יב ה). ממה שהם עובדי 'עבודה זרה' אברהם אבינו ע"ה לא התפעל. 'עבודה זרה' אנחנו יודעים איך 'לטפל' בה. לא לחינם במסכת 'עבודה זרה' של אברהם אבינו ע"ה היו ארבע מאות פרקים (ע"ז יד:).

מידות טובות עוברות בתורשה

אבל 'מידות' טובות, זה לא נמצא בכל מקום, את זה אני צריך, כך אמר אברהם. ועל זה אני שם את הדגש. כי זה עובר ב'תורשה'. יש לזה השפעה הלאה לדורי דורות. יצחק עומד לבנות 'בית נאמן בישראל' שכל כלל בית ישראל ייצא מקרבו, הוא לא יכול לקחת סתם אשה. לא תוכשר אליו אלא אשה בעלת מידות טובות.

העיקר 'חסד'

על כן הזהיר אברהם בשבועה את אליעזר, מבנות כנען לא תיקח, בשום פנים ואופן. לא מפני שהם עובדי 'עבודה זרה', אלא מפני שהם 'מתועבים', הם 'מושחתים' בכל מיני דברים אסורים ובמידות רעות, וכמה תועבות שהיה ב'כנען'. לכן אברהם אבינו ע"ה משביע את אליעזר, לא תיקח לבני בת מבנות ארץ 'כנען'. רק מ'בית חרן', מ'בית משפחתי'. הם לא כל כך 'ייחוס גדול'... הייחוס שם הוא 'לבן' 'בתואל' וכו', אבל מזה אני לא מתפעל, העיקר הוא שזה 'בית חסד', בית של מידות טובות.

לא לשים את הדגש על ה'ייחוס'

נפקא מינה לכל אחד: אדם עומד לבנות בית נאמן בישראל, שיידע על מה לשים את הדגש. 'ייחוס' זה דבר גדול, אבל כבר אמר גדול אחד (וכעין זה נמצא בהגהות הרש"ש לקידושין לב:): 'ייחוס' זה בחינה של הספרה אפס. הספרה של אפס לבד, מה היא שווה? - אפס. כלום. אבל אם יש מספר לפני זה, לפני ה-0, הרי שהספרה 0 מגדילה את זה. למשל, אם יש מספר 1 לפני 0, הרי שהספרה 0 גורמת שיהיה 10. ואם יש שני אפסים, הספרה 1 גורמת שיהיה 100. ואם שלוש ספרות של אפס, הרי שהספרה 1 שנוספת, היא עושה את זה אלף. אותו דבר זה 'ייחוס'. אם יש את שאר הדברים יחד עם 'ייחוס', הרי שזה דבר גדול,

זה מעלה. זה מכפיל את עצמו. אבל ייחוס לבדו, מבלי שיהיה מספר לפניו, זה אפס ממש. העיקר צריך לבדוק את המידותא.

הנושא אשה לשם ממון

יש אחד שמתחתן בשביל 'ממון', ו'שכרו' מפורש בגמרא (קידושין ע.) - הממון יילך לאיבוד במהרה, ויאבד בענין רע, ויהיה לו בנים שאינם מהוגנים. זה דינא דגמרא. שאדם הולך לבנות בית נאמן בישראל, יידע על מה לשים את הדגש. אני לא מכליל, לפעמים צריכים את זה. אבל העיקר זה הבית. זה עיקר העיקרים.

הבחינה של אליעזר לרבקה - חסד

והנה כיון שביארנו שעיקר מטרתו ומגמתו של אברהם אבינו ע"ה במה ששלח את אליעזר דוקא למולדתו היה למצוא אשה שטבועה בה מידת החסד הראויה להכנס בביתו של אברהם אבינו ע"ה, נבין מדוע הבחינה של אליעזר היא בדבר הזה דוקא, במידת החסד, כמו שנראה בהמשך.

ישראל רחמנים הם!

א.

הגמרא במסכת ביצה (לב:) מספרת על חכם אחד, רבי שבתאי ברבי מרינוס, (אחד מגדולי החכמים בתלמוד), שהגיע לאיזה עיר, בא לשם ואמר 'פרנסו אותי, בבתי ממקום רחוק, תנו לי קצת אכילה ושתיה!'. לא נתנו לו, לא 'אכילה' ולא 'שתיה'. בא ה'חכם' לעיר, ואף אחד לא מתייחס אליו. אמר להם: 'תעזרו לי קצת בעסק שלי, תעשו לי קצת 'הנחה' בכדי שאוכל למכור יותר, הבאתי סחורה איתי, שאני אוכל קצת להרוויח משהו'. לא היה איכפת לאף אחד. טיפת רחמנות לא מרחמים עליו. נכנס לבית המדרש ואמר: 'רבותי! תדעו אנשי עיר פלונית ופלונית הם לא מזרע ישראל, הם מ'ערב רב' קאתו!', למה? 'ונתן לך רחמים ורחמך' (דברים יג ה.). כל מי שהוא רחמן בידוע שהוא מצאצאי אברהם יצחק ויעקב. אבל אם רואים אצלו טבע אכזריות באופן יוצא מן הכלל, יש לחוש לו, יש לחוש שמי יודע איזה דם זורם בעורקיו.

אכזרי ביותר - חוששים שאינו מזרע ישראל

וכך נפסק להלכה, מורן ז"ל בשלחן ערוך אבן העזר בהלכות שידוכים (סי' ב סעיף ב, מהרמב"ם פ"ט מהל' איסור"ב הי"ז), כותב: אדם שמציעים לו איזה שידוך, יבדוק, יראה, אם יש שם מידות טובות. אם הוא רואה שיש שם אכזריות במשפחה - אכזריות בצורה לא רגילה - כדאי לו שלא יתערב בניהם. כי זה סימן שזורם בעורקיהם לא דם ישראל. (ע"ש בביאור הגר"א ז"ל), כיון שטבע היהודי הוא: רחמן מלא רחמים. צריך שיידע מה לבחון, על מה לשים את הדגש.

שש שעות התבוננות בפרשה

ואני רוצה קצת להתבונן בפרשה הזו, הסבא מקעלם זצ"ל - תלמידו של ר' ישראל סאלנט זצ"ל - ישב פעם באחד השיעורים שלו בישיבה, ולימד את הפרשה הזאת של רבקה ואליעזר, במשך שש שעות רצופות! (המאורות הגדולים עמוד פט). הפרשה הזאת שמלמדת אותנו מה זה 'חסד'. ישב והסביר פסוק פסוק. לא לחינם התורה כופלת את זה פעמיים, אריכות דברים לאין שיעור, ללמד אותנו כמה חסד יש כאן. מי שמתבונן בזה, זה דבר מפליא. ואנחנו נלמד קצת (לא שש שעות...) רק להבין מה שהולך כאן.

תפלה מיד בהתחלה

אליעזר יוצא בשליחתו אברהם אבינו ע"ה לקחת אשה לבנו ליצחק, והוא מגיע אל ארם נהרים אל עיר נחור, "ויברך הגמלים מחוץ לעיר, אל באר המים לעת ערב, לעת צאת השואבות" (בראשית כד יא). ומה הדבר הראשון שהוא עושה כאשר הוא מגיע ליעדו? - הוא מתפלל, "ויאמר, ה' אלהי אדוני אברהם, הקרה נא לפני היום, ועשה חסד עם אדני אברהם" (שם יב).

אי אפשר לחשיג כלום בלא תפלה

המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל האריך הרבה בשיחותיו על היסוד הנלמד מכאן, שרואים כאן שיהיה מי שיהיה, אפילו הגדול ביותר, לא יכול להשיג מאומה בלא שיקדים תפלה בתחילה. ולכן דבר ראשון אליעזר מתפלל שיהיה ה' בעזרו.

גם אברהם עמד בתפלה

ואמרו רבותינו במדרש שאברהם אבינו ע"ה אמר לאליעזר 'אני עומד בתפלה', שגם הוא ממקומו יתפלל על הדבר שה' יסייע בידו למצוא אשה לבנו ליצחק. ושואלים המפרשים, וכי אברהם צריך להתפלל, והלא כל כך עשה אברהם לכבוד הבורא יתברך, עמד בעשרה נסיונות והקנה להקב"ה שמים וארץ בנטיעתו אמונה בלב הבריות, יש לו כל כך הרבה זכויות, והוא צריך עוד להתפלל?! - והתשובה היא, שהיא גופא, כאן אנו רואים שעם כל הזכויות העצומות, בלי תפלה אי אפשר להשיג מאומה!

גדולה תפלה יותר ממעשים טובים

ואותו דבר מצינו אצל משה רבינו ע"ה, כמו שאומרת הגמרא במסכת ברכות (לב:), "אמר רבי אלעזר גדולה תפלה יותר ממעשים טובים, שאין לך גדול ממעשים טובים יותר ממושה רבינו, ואף על פי כן לא נענה אלא בתפלה שנאמר אל תוסף דבר אלי, וסמך ליה

עלה ראש הפסגה" (דברים ג כו). למרות שמושה רבינו ע"ה זכה וזיכה עד סוף כל הדורות, 'טוב עין הוא יבורך' (משלי כב ט), זה משה רבינו ע"ה, שנהג טובת עין בישראל ונתן להם את התורה, כמו שאומרת הגמרא (נדרים לח). כל כך הרבה זכויות ומעשים טובים היו לו, ועם כל זה בלי תפלה אי אפשר היה לו להשיג דבר.

תפלתו של אליעזר והמבחן והסימן

ואליעזר מבקש מה' יתברך שיעזור לו בבדיקה שהוא עושה, בסימן שאיתו הוא בודק מי היא שתכשר עבור יצחק. "הנה אנכי נצב על עין המים, ובנות אנשי העיר יוצאות לשאוב מים. והיה הנערה אשר אמר אליה הטי נא כדך ואשתה, ואמרה שתה וגם גמליך אשקה, אתה הוכחת לעבדך ליצחק, ובה אדע כי עשית חסד עם אדוני" (בראשית כד יג-יד). עומד אליעזר על המעיין, מתפלל לקב"ה: 'ריבונו של עולם, אני עושה 'סימן' אם תבוא איזה נערה ואני אבקש ממנה, 'הטי נא כדך ואשתה', והיא, לא רק שהיא תיתן לי לשתות, אלא גם את הגמלים היא תשקה, 'אותה הוכחת לעבדך ליצחק, ובא אדע כי עשית חסד עם אדוני'. כך הוא מתפלל, כך הוא מתחנן לבורא יתברך.

'טרם כילה לדבר - וחנה רבקה יוצאת'

עוד הוא מדבר, אומרת התורה הקדושה, "ויהי הוא טרם כילה לדבר, והנה רבקה יוצאת, אשר יולדה לבתואל בן מלכה אשת נחור אחי אברהם, וכדה על שכמה" (בראשית כד טו). בדיוק מגיעה נערה ממשפחתו של אברהם אבינו ע"ה, בדיוק כמו שביקש וציווה את אליעזר שיקח דוקא ממשפחתו.

ענייתה של רבקה בלשון כבוד

ומיד כשהוא רואה אותה, הוא רץ אליה. "וירץ העבד לקראתה, ויאמר הגמליאני נא מעט מים מכדך" (שם יז), אליעזר מבקש ממנה רק בקשה אחת, שתיתן לו לשתות 'מעט מים' ממה שהיא שאבה בכדה מהמעין 'תני לי קצת לשתות, אני צמא!', "ותאמר, שתה אדני, ותמהר ותרד כדה על ידה ותשקהו" (שם יח). וכבר אנו רואים איך היא עונה לו: 'שתה אדוני', מדברת איתו בעדינות, בנחת, בכבוד.

'ותמהר' - זריזין מקדימין למצוות

ויותר מזה, 'ותמהר', תתבוננו ותראו פעמיים כתוב בפרשה זו 'ותמהר' (פסוקים יח, כ), הכל עשתה בזריזות, 'ותורד כדה על ידה ותשקהו' (שם יח), היא מיד השקתה אותו בלי

לשאל חקירות, מיד נתנה לו. ומדוע התורה מדגישה שעשתה זאת במהירות? מפני שמצוות עושים רק בזריזות ובמהירות. 'זריזים מקדימין למצוות'.

החילוק בין 'זריזות' ל'פזיזות'

וצריך להבין נקודה דקה. יש 'מהירות' ו'זריזות', ויש 'פזיזות'. והחילוק ביניהם רחוק כרחוק מזרח ממערב. 'זריזות' הכוונה היא, שלאחר שהאדם מבין בכלי הדעת שלו שכך וכך צריכים לעשות, ולאחר שקיבל החלטה מושכלת וברורה מה מוטל עליו לבצע - הוא מיד מוציא המחשבה לפועל במהירות. זו זריזות, וזה דבר טוב מאוד. אבל 'פזיזות' זה כאשר עצם ההחלטה לא הייתה מחושבת, ולא עיינו בה כפי שצריך, הכל היה 'כלאחר יד', זו פזיזות, וזה דבר לא טוב.

פרי הפזיזות חרטה

וכבר לימדו אותנו הקדמונים - רבי שלמה ן' גבירול ז"ל (מובא בספר מבחר הפנינים די"ח ע"א) ורבי משה ן' עזרא ז"ל (בספר העיונים עמוד קפא) ועוד - "פרי הפזיזות - חרטה". מי שזורע פזיזות סופו שהוא יקצור חרטה. ועל כן צריך להיזהר שלא להיות 'פזיז'.

המלכתו של דוד לשלמה בנו בזריזות

התורה צוותה להיות זריז, לעשות הכל במהירות ולא להשתהות, מפני שאם אדם מתעכב ואומר, 'עוד מעט אעשה', 'עוד מעט, יש עוד זמן', זה לא טוב, כי "הרבה קטגורין יעמדו מכאן ועד גיחון", כך לשון רבותינו במדרש (בראשית רבה פר' עו ס' ב), על מה שמצינו שכאשר דוד המלך ע"ה נודע לו שאדוניה בנו רוצה לקחת את המלוכה משלמה, מיד כששמע את הדבר הזה הוא קרא לאנשים הנאמנים אליו, נתן הנביא, בניהו, ועוד, כמו שמסופר הכל בספר מלכים א' (רפ"א), ואמר להם, 'קחו את בני שלמה, והרכיבו אותו על הפרידה שלי', והגם שבדרך כלל אסור להשתמש בפרידה של המלך, לפי שאין משתמשים בכלי מלך, עתה הרכיבו אותו על הפרידה לאות ולמופת כי הוא ימלוך אחרי, ומהרו וקחו אותו אל הגיחון, הוא המעיין שנמצא ליד ירושלים, ותמשחו אותו שם למלוכה.

'הרבה קטגורין מכאן ועד גיחון'

ושואלים רבותינו במדרש (שם), מאי כולי האי, על מה ולמה המהירות הזו, שדוד המלך מזהיר אותם שהכל ייעשה במהירות!! וכי כך מושחים את 'יורש העצר' למלך?

הרי לא הודיעו ולא פרסמו את דבר ההמלכה, לא הזמינו אורחים, לא דאגו לתזמורת ולצלמים... איך יתכן שכך מושחים למלך, בחפזון שכזה? למה לא לחכות כמה ימים, לפרסם את זה שיבואו כל הנכבדים והחשובים, וכך ימליכו את שלמה?! ומשיב המדרש "כי הרבה קטגורין יעמדו מכאן ועד גיחון", הרבה מקטרגים. אמנם נכון שמעיין 'גיחון' קרוב וסמוך לירושלים, אבל מי יודע אלו עיכובים יכולים פתאום להיות בדרך. הרבה מפריעים יש, ואם לא נזדרזו ונעשה את זה עכשיו, אי אפשר לדעת מה יהיה בעוד רגע. ולכן בא החפזון הגדול הזה ולכן ציווה דוד המלך ע"ה 'עכשיו וברגע זה תקחו את שלמה לגיחון ותמליכו אותו למלך!'.

בודאי יהיו מעכבים בדרך למצוה

וצריכים לדייק את לשון רבותינו, "הרבה קטגורין יעמדו מכאן ועד גיחון", לא כתוב כאן 'שמא' יהיו קטגורים שיעמדו בדרך, איזה מפריעים יעמודו מכאן ועד גיחון, אלא "הרבה קטגורין יעמדו", הרבה מפריעים יהיו, בודאי הגמור שכך יהיה. מפני שכך היא דרכו של היצר, שמשים הרבה הפרעות והרבה מכשולים בדרך של האדם. ואם הוא ינצח אחד מהם, מיד הוא מביא מכשול שני, ואם הוא יעבור את המכשול השני - היצר כבר מזמין לו את השלישי, וכן הלאה.

'הוי רץ למצוה'

משום כך - כתב רבינו הרמח"ל זצ"ל בספר 'מסילת ישרים' (פרק ז) - על האדם להיות זריז בעשיית המצוה. צא וראה שכל מה שהוא שייך לתורה ומצוות, התורה מזהירה שנעשה אותו בזריזות. התנא אומר במסכת אבות (פ"ד מ"ב) "הוי רץ למצוה". ועמדו על זה המפרשים, וכי למה צריך לרוץ למצוה? למה לא טוב ללכת? מה רע שנעשה את המצוה לאט? והסבירו המפרשים, כי היצר מחבל תחבולות כל הזמן, ואם לא תרוץ למצוה, אתה עלול לגלות שהפסדת אותה. לכן צריך זריזות. גם בתפלת 'אלהי נצור' אחרי התפלה אנחנו אומרים "ואחרי מצוותיך תרדוף נפשי". על מה ולמה הרדיפה הזו? כי זה הכלל שבידינו, אם לא תרוץ למצוה, סוף דבר שהמצוה תשמט מתחת ידיך. לפעמים אדם חושב, 'מה דחוף? בעוד רגע או שנים אלך לעשות את המצוה'. ולא היא. פעמים הרבה שבאים הפרעות ומניעות בכל מידי דרכים ואופנים שיכולים לבטל את המצוה.

זריזות לקיום המצוות

וזה מוסר השכל לקיום המצוות, שצריך לעשות הכל בזריזות, ולא יאמר 'יש עוד זמן', 'יש מגן יותר מאוחר' וכיוצא באלו. "הרבה מקטרגים מכאן ועד גיחון", ואלו דברים בדוקים אשר אדם רואה אותם לעין יום יום. ולכן כשהחלטה מתבררת שצריך ונכון לעשות אותה,

צריך להזדרז בעשייתה. וזה מה שאנחנו רואים כאן בפרשה אצל רבקה, במהירות, "ותמהר ותרד כדה על ידה ותשקהו".

מידת החסד הייתה טבועה ברבקה

והמתבונן יראה שיש כאן דבר זר, מגיע אדם לא מוכר, ומבקש מנערה שהוא לא מכיר אותה כלל, לשתות מים. וכי מה אתה רוצה ממנה? הנה המעיין לפניך, תשאב ותשתה כרצונך כמה שאתה רוצה. אבל רבקה, שכולה 'חסד', כאשר מישוהו מבקש ממנה לשתות - מיד היא מזדרזת לעזור לו, לעשות אתו 'חסד'.

לחשקות עשרה גמלים

ולא רק שנתנה לו לשתות, אלא אומרת התורה, "ותכל להשקותו, ותאמר גם לגמליך אשאב עד אם כילו לשתות" (בראשית כד יט), רבקה אומרת לו - מבלי שנתבקשה כלל בדבר הזה - אשאב מן המעיין עוד מים, ואשקה גם את הגמלים שלך אני אשקה, ולא קצת, אלא 'עד אם כילו לשתות', עד שכל גמל וגמל כבר ישבע מהשתייה... 'לא יכול לשתות יותר...'. אתם יודעים כמה 'גמל' שותה? הוא לא שותה 'שיעור רביעית'... בשביל להשקות גמל צריך לתת לו עשרות ליטרים! כמעט מעיין שלם... ולא מדובר כאן על 'גמל' אחד, שגם זה הרבה מאד, אלא מדובר על עשרה גמלים. וכי היא מחוייבת להשקות אותם? הרי מעיין לפניכם שישתו ממנו... אבל זה ה'חסד' שיש בה.

'ותרץ אל הבאר'

וכך היא עושה, מיד, "ותמהר", שוב פעם 'ותמהר', בזריזות ובמהירות, "ותער כדה אל השוקת, ותרץ עוד אל הבאר לשאוב, ותשאב לכל גמליו" (שם כ). 'ותרץ אל הבאר' פעם נוספת שכתוב כאן שהיא רצה, את הכל היא עושה במהירות ללא שהיות. כך השקתה את כל הגמלים. מי יודע כמה זמן זה לקח עד שהגמלים האלה ישתו, אי אפשר לדעת, אבל בודאי זמן מרובה. אמנם היא רצה ושאבה בזריזות כדי להשקות את הגמלים, אבל היו אלו עשרה גמלים... זה לא דבר של 'מה בכך'.

עשתה מה שלא נתבקשה למי שאינה מכירה

וכל הטרחה המרובה הזו עשתה בשביל האדם הזר הזה, היא הלא אינה מכירה אותו, ואולי הוא בכלל שודד דרכים... ויותר מזה, הוא גם כלל לא ביקש ממנה בדבר הזה, אלא ביקש רק על עצמו שתשקה אותו, והיא מעצמה מיהרה להשקות גם את גמליו, וכל זה מרוב טוב לבה ואהבת החסד הטבועה בה.

אליעזר עומד מן הצד בלי לסייע...

ובמשך כל הזמן הזה שהיא טורחת עבורו, מה עושה אליעזר? מה עושה עם כל אנשים אשר לו? "והאיש משתאה לה, מחריש לדעת ההצליח ה' דרכו אם לא" (שם כא), 'משתאה לה מחריש לדעת', מפרש התרגום, 'מסתכל שתיק למידע'. עומד ומחכה לראות אותה משקה את הגמלים. הוא עומד ומתבונן, והיא עובדת וטורחת מאוד... מישהי אחרת מה הייתה אומרת? - 'במחילה', אליעזר, גם אתה צריך לעזור, אני חייבת משהו לגמלים שלך? אני עוזרת ומתאמצת, ואתה עומד ומסתכל?! אני צריכה להשקות את גמליך לבד? אתה עם עשרה אנשים שלך כאן. וכי אני מחוייבת לך?! קנית אותי שפחה?! קום תעזור, אתה ואנשיך! וכך כל אדם רגיל היה רותח מזעם, 'מה אתה עומד ומסתכל עלי? קום תעזור משהו! אני לא מודר הנאה ממך!'. אבל אצל מי שמידת החסד טבועה ומושרשת אצלו, הכל נראה אחרת. רבקה לא אומרת דבר. היא ממשיכה ומזדרזת להשקות את כולם.

גילה של רבקה באותה שעה

והנה יש כמה שיטות בחז"ל בת כמה היתה רבקה באותה שעה. יש אומרים בת שלוש שנים, אבל על כל פנים השיטה הכי מאחרת בגילה היא שהייתה רבקה בת ארבע עשרה שנה בלבד, כמו שהביאו תוספות במסכת יבמות (סא: ד"ה וכן הוא אומר). נתאר לעצמנו נערה בת ארבע עשרה שצריכה להשקות עשרה גמלים, שכל אחד מהם שותה כמות עצומה של מים. ובמה היא מחוייבת? וכי היא מקבלת שכר עבור זה? לא מחוייבת. לא מכירה. ואף על פי כן היא עושה. ומה הוא עושה באותה שעה? עוזר לה לפחות? - לא. הוא עומד ומסתכל ולא עושה כלום. היא צריכה לעמול קשה לבדה, בת ארבע עשרה שנה בלבד, ואתה עומד ומסתכל יחד עם כל האנשים שלך ולא עושים דבר?! וכי זה 'נרות חנוכה' שאין לך רשות אלא לראותן בלבד?! תעזור משהו! אבל הוא עומד ומחריש, מחכה לראות, והיא מצידה דבוקה בעשיית החסד. יש לך 'חסד' גדול מזה!?

להגדיל את ה'בחינה' - ורבקה עומדת במבחן

מישהו מאיתנו היה מתנדב להשקות עשרה גמלים? אני מסופק מאד - אפילו אם יקבל על כך כסף מלא... יאמר לך: 'אני אחפש עבודה יותר יפה מאשר זו...'. ורבקה כל כך טורחת עבורו, והיא לא מכירה אותו, היא גם לא יודעת שאחר כך ייתן לה 'זום זהב', בקע משקלו, ושני צמידים על ידיה, עשרה זהב משקלם' (שם כב), היא לא ידעה, היא לא עשתה את זה בעבור זה. ה'חסד' בא בקרבה. הרי ה'איש צמא', ה'גמלים' צמאים, באו מרחוק, אמרה רבקה: אני אעשה לו את זה. בלי לבקש, הכל במהירות. ובזריזות. ילדה קטנה. ואף אחד לא נוקט אצבע לעזור לה, כדי להגדיל את הנסיון, להגדיל את ה'בחינה' - והיא עמדה יפה בדבר הזה. זה רבקה אמנו ע"ה, זה 'בית אברהם'. מידות אחרות. מידות טובות.

נפשט הספק

ואחרי שרואה ונוכח בזאת אליעזר, "ויהי כאשר כילו הגמלים לשתות" (שם כב), כבר נפשט הספק של אליעזר, כאן ראה אליעזר והוברר לו מעל לכל ספק כי רבקה עמדה היטב היטב בבחינה. היא לא רגזה ולא כעסה, לא קצפה ולא אמרה לו 'אני לא מחוייבת בכלל בדבר, הנה הבאר לפניך ואתה ואנשיך יכולים לשתות ממנה ומה אתה מבקש מילדה קטנה כמוני?!', אלא היא עשתה את הכל באהבה וחיבה ובריצה ומהירות וזריזות. ובזה נבחרה להכנס לביתו של אברהם אבינו ע"ה להיות כלתו, כי גם אברהם אבינו ע"ה הייתה מידת החסד טבועה בו ומושרשת בנפשו, וזו הייתה מידתו תמיד, כמו שנאמר 'חסד לאברהם'. ולכן, "ויקח האיש נזם זהב, בקע משקלו, ושני צמידים על ידה, עשרה זהב משקלם" (שם).

גם תבן וגם מספוא רב עמנו

שואל אותה אליעזר, "ויאמר בת מי את? הגידי נא לי, היש בית אביך מקום לנו ללון" (שם כג), היות ואני רואה שאת כל כך טובת לב, אולי איפוא אוכל לבוא ולהתארח בביתכם. ומה היא משיבה לו? - "ותאמר אליו, גם תבן וגם מספוא רב עמנו, גם מקום ללון" (שם כד). שוב פעם רואים את המידות הטובות, לא רק מקום 'לנו' ללון, אלא גם לגמלים. זה 'אהבת חסד'. היה טבוע בה הטבע לרדוף אחרי החסד, בדיוק כמו שמצינו אצל אברהם אבינו ע"ה בפרשת וירא, כל מה שרדף אחרי אותם ישמעאלים עובדי עבודה זרה כדי להכניסם לביתו לקיים בהם מצות הכנסת אורחים.

חובת ההודאה לה'

וכיון שאדם רואה שה' הצליח את דרכו ומילא את בקשתו - צריך להודות על זה, כמו שעשה אליעזר, "ויקוד וישתחו לה" (שם כו). "ויאמר ברוך ה' אלהי אדוני אברהם, אשר לא עזב חסדו ואמיתו מעם אדוני" (שם כז).

'מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי'

זה הלקח והמוסר שאנחנו צריכים להפיק אחר ההתבוננות מהפרשיות הללו. צריכים לראות איך היה נראה ביתו של אברהם אבינו במידת החסד. ולומר 'מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי' (תנא דבי אליהו פכ"ה), להשתדל בדבר הזה, להגיע לידי 'אהבת חסד'.

עשיית חסד היא דבר קל

ולעשות חסד זה דבר קל. רק צריכים בשביל זה לב דעת ורצון. ראשית צריך התבוננות. להתבונן ולראות את חשיבות החסד, ואת רב טובו. ולאחר מכן צריך לרצות את זה, ולחפש ולחבל תחבולות היאך לעשות חסד, וכשאדם מתחנך בדבר הזה ומתרגל בעשיית חסד ובאהבת חסד, בקלי קלות ימצא איך להיות גומל חסדים עם החיים ועם המתים.

עובדא על הסבא מקעלם

על הסבא מקלם זצ"ל סיפרו מעשה (תנועת המוסר ח"ב עמוד מח, המאורות הגדולים עמוד פג), שפעם אחת הלך עם אחד מחביריו, הגאון רבי אליעזר שולביץ זצ"ל שהוא היה מגדולי הרבנים, ועברו בדרך הליכתם ליד איזו 'חוזה'. בעלת החוזה היתה אישה כפרית יהודיה, וכיון שראתה שני רבנים אשר חזותם מעידה עליהם שהם רבנים חשובים, יצאה אליהם והזמינה אותם שיכנסו לביתה לסעוד את לבם. בתחילה הם סירבו, אבל כיון שהפצירה בהם מאד מאד, עד שראו שבאמת כוונתה לשם שמים כי מכבדת היא את התורה ולומדיה, נכנסו אצלה. הציעו לה תשלום עבור הארוחה, אבל היא לא הסכימה ואמרה, 'חס ושלום, עד שבאה לידי מצוה גדולה זו של הכנסת אורחים לא אקח מכם פרוטה אחת!'.
 'חד גדיא חד גדיא...'

ישבו לאכול, והיא עמדה והאכילה אותם מכל טוב ממש. תוך כדי הסעודה, הסבא מקלם החל מדבר עמה. שאל אותה על ה'לול' שלה, כמה 'אווזים' יש בו, ואחר כך שואל על ה'עגלים' מה שלומם... והיא מתחילה לספר בהרחבה, בדרך הכפריות, על כל העגלים שיש לה וכל מה שיש לה ב'חוזה', על התרנגולים ועל הגדיים, 'חד גדיא חד גדיא...', היא מספרת, והסבא מקלם שואל וחוקר ודורש.

אינה דומה שמיעה לראיה...

והנה הרב השני שישב שם, אינו מבין מה יש לפטפט אתה כל כך, לא חבל על הזמן? - כיון שגמר לאכול חזר לתלמודו. אבל הסבא מקלם ממשיך ומדבר איתה 'על דא ועל הא', והיא גם לקחה אותו לראות בעיניו את ה'לול', שהרי אינה דומה ראייה לשמיעה... 'הנה כאן העגל החדש שעכשיו נולד, שסיפרתי לך עליו מקודם...', ועוד ועוד. לאחר זמן מה, כשגמרה להראות לו את כל עסקי ה'חוזה', בירכו והלכו, ונפרדו ממנה כשהיא שמחה וטובת לב.

לשם ב'חסד'

כאשר המשיכו בדרך, אמר הסבא מקלם לחבירו, 'דע לך, אתה נכשלת בלאו דלא תגזול!'. הוא תמה, אמר לו, 'איך אתה מדבר? אני גולן? וכי מה גזלתי?!', אמר לו הסבא

מקלם, 'אתה באת לביתה של הכפריה הזו, וישבת ואכלת, ולא שילמת דבר עבור האכילה!', אמר לו, 'מה פירוש לא שילמתי? הרי הצעתי לה מההתחלה שאשלם לה, והיא לא רצתה!', אמר לו הסבא מקלם, 'ועם כל זה, יכלת לגמול עמה חסד, שהוא יהיה במקום התשלום. אני ישבתי עמה ודיברתי ופטפטתי איתה על האווזים ועל התרנגולות בכל מכל כל, ואתה לא יכול לשער את גודל הנחת שעשיתי לה. שיבחת את מה שיש לה, אמרתי לה שהתרנגול שלה הוא 'חד בדרא' ממש... והיית צריך לראות איזה נחת היה לה, ש"הרב אמר כך על התרנגולים שלה". ואילו אתה מה עשית? ישבת ואכלת, והיית צריך לדעת כיצד לשלם... בחסד'.

לגמול חסד במה שאתה יכול

וזה באמת קורה הרבה, שמזמינים אדם לסעודה והוא יושב ואוכל, ואחרי זה אומר 'תודה רבה, היה טעים מאוד ונבוא אצלך עוד פעם...!', זו הכרת טובה? תגמול חסד במה שאתה יכול לגמול. ב'מילה טובה' וב'חיוך על השפתיים'. בקלי קלות אפשר לגמול חסד. וזה דבר שהפרשיות שלנו מלמדות אותנו, כיצד עלינו להתבונן ולרכוש בנפשנו את המידה הזו של 'אהבת החסד'.

חסד עם המתים

וצריך לדעת, חסד זה לא רק עם החיים, אלא גם עם המתים. היה גאון בדורו, קראו לו רבי חיים סופר זצ"ל, הוא היה אחד מגדולי התלמידים של רבינו הגדול החתם סופר זצ"ל,

הגאון רבי חיים סופר זצ"ל - מסירות נפש למען כבודו יתברך

היה ממש קדוש אלקים, ברמ"ח איברים ושס"ה גידים, ויש עליו הרבה סיפורים ועובדות על הקדושה שלו ועל הצדקות שלו. מסר נפשו על קדושת שמו יתברך.

בדורו התחילה הפרצה של ההשכלה, והוא היה קנאי ומסר נפש לכבוד הבורא יתברך. עמד ולחם ללא חת ולא ויתר על קוצו של יו"ד בשמירת היהדות באותם קהילות שהיה רב בהם, הוא היה רבה של העיר 'פעסט' שהיא הייתה עיר גדולה בחו"ל.

מספרים עליו שפעם אחת בשבת קודש הוא יצא ועבר בעירו ברחובה של עיר, וראה איזה 'עורך דין' יהודי פוקר ופורק עול, הולך ברחובה של עיר עם סיגריה, מעשן סיגריה בשבת בפרהסיא, קבל עם ועדה. גם שהוא רואה את רבה של העיר כנגדו, הוא לא מתפעל ולא איכפת לו. והיה בדבר הזה פרצה גדולה, שיהודי כך הולך ומחלל את השבת.

ביון שראה זאת רבי חיים סופר זצ"ל, דמו רתח בקרבו, איך זה שייעשה חילול ה' שזכה במקומו? הוא לא יכל לראות כדבר הזה, שבעירו יש 'עורך דין' - 'עוקר דין', שמחלל שבתות בפרהסיא, רח"ל.

ובהקדמת חיבורו הגדול על המשניות שנקרא "קול סופר" כותב רבי חיים, שכך היה מנהגו בכל יום בבוקר. שבזמן שהיה קם באשמורת, היה לומד פרק משניות בעומק העיון לעילוי נשמת כל מתי ישראל. יש הרבה כאלו שלומדים משניות לעילוי נשמת האב או האם, אבל הוא היה לומד פרק משניות לעילוי נשמת מתי ישראל, מכל הדורות כולם. וגם היה אומר 'קדיש דרבנן' (קדיש "על ישראל") לעילוי נשמתם. והוא אומר שם, שראה שזכה בדבר הזה, שמכיון שעשה חסד עם הנפטרים, גם הם עזרו לו שזכה לחבר חידושים יקרים ונפלאים אשר לא היה בכוחו לחדש לבדו. הם עמדו בשבילו גם כן וסייעו בעדו.

נגש אליו בחמתו, וסטר לו על לחיו סטירות הגונות, 'אחת למעלה ושבע למטה', שתי סטירות מצלצלות... 'אחת, אחת ואחת'...

אותו 'עורך דין' נפגע עד מאד, וחרה לו מאד שכך זלזלו בכבודו, והרב הכה אותו ברחובה של עיר לעיני כולם. אמר לו לר' חיים: 'על הכל יבוא בחשבון...'. הלך תבע אותו ב'בית משפט' בערכאות אצל הגויים שם, אמר להם: 'אני עברתי לפי תומי ברחוב, ובא הרב של העיר ונתן לי שתי סטירות לפני הקהל'. השופט שמע, התפלא, קרא לרבה של העיר, שאל אותו: 'פלוני תובע אותך שסטרת על לחיו ברחובה של עיר ללא סיבה, האמנם אמת נכון הדבר?!'.

אמר לו ר' חיים סופר זצ"ל: 'אמת, אני לא מכחיש, אני מודה. נתתי לו סטירה!', שאל השופט, 'ולמה היכית אותו, וכי נאה לך להכות סתם כך אדם ברחוב?!', השיב לו ר' חיים סופר זצ"ל: 'לא. זה לא היה סתם. הסיבה שנתתי לו את הסטירה היא בגלל שהוא העליב את אבא שלי, ולא יכולתי להתאפק, לכן נתתי לו סטירה!'.

נזעק ה'עורך דין' הזה כנגד טענתו של הרב, אמר לשופט, 'שקר! אני בכלל לא מכיר את אבא שלו! אי לא יודע מי זה אבא שלו!'.

ענה לו רבה של העיר: 'על זה נתתי את הסטירה... זה מה שפגעת באבא שלי! איך אתה לא מכיר את אבא שלי?! אבא שלי - אבא שלך, **הקב"ה אבינו מלכנו**. זו הפגיעה! יש לנו אב גדול בשמים, בזכותו אתה חי בכל רגע ורגע, הוא נותן לך נשימה ואתה הולך בשבת קדש ומחלל את כבודו בפרהסיא? על זה גופא היכיתי אותך, שלא הכרת את אבא שלי, ואת אבא שלך!'.

'סובל עלבון מה שלא יכילחו הרעיון'

באותו הרגע עצמו שהוא מחיה אותך, ובידים הללו שהוא מעמיד לך אתה הולך ומעשן ומחלל את כבודו ואת רצונו? "סובל עלבון מה שלא יכילחו הרעיון" כמו שכותב הרמ"ק - רבי משה קורדובירו זצ"ל - בספרו תומר דבורה (פ"א). ה' מחיה את האדם בכל רגע, מחיה את האיברים שלו, והוא הולך באותם רגעים עצמם ועובר על רצונו של ה' יתברך. אמר לו השופט: 'אתה צודק!'. והוא יצא זכאי... הוא נהג 'ביד חזקה ובזרוע נטויה' שלא תהיה הפקרות בקהילה.

לחפש דרכים לעשות חסד

זה גם כן חסד, לא רק חסד עם החיים. מי שאוהב את החסד, מי ש'בוער לו בדם' החסד, מחפש דרכים לעשות חסד עם כל מי שאפשר, יהיה מי שיהיה, עם החיים או עם המתים. והדרך להגיע לזה, להיות "אוהב חסד", היא ההתבוננות בדברים הללו, ולראות כיצד אבותינו היו דבוקים במידת החסד בכל כחם ובכל נפשם עד קצה האחרון, כמו שראינו קצת בפרשה שלנו.

מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח

ושכר העושה חסד גדול מאד מאד, והוא הוא מה שיעמוד לנו להנצל מחבלו של משיח. בגמרא מסכת סנהדרין (צח:), "שאלו תלמידיו את רבי אלעזר, מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח", התנאים הקדושים שהיו צופים ברוח קדשם מסוף העולם ועד סופו, ידעו מה עתיד להיות בתקופת 'חבלי משיח', והם ראו בעיני שכלם את גודל הדחק הצער והיסורין למיניהם שיהיו בדור ההוא הדור האחרון. על כן שאלו את רבם, רבי אלעזר, "למדנו רבינו, מה יעשה אדם וינצל מחבלי משיח? איך ובמה יוכל להנצל מהצרות שיהיו באותה התקופה?!" על מה ישים את הדגש, במה להתחזק?!

'ייתי ולא אחמיניה'

הגמרא מביאה (שם) כי גדולי חכמי התלמוד, עולא ורבה, היו אומרים 'ייתי ולא אחמיניה'. האמוראים הללו אמרו, 'אמנם ודאי שאנחנו רוצים שכבר יבוא מלך המשיח, אבל קשה לנו עד מאד להיות באותה התקופה'. וכל זה בגלל גודל הדחק והצער הנסיונות שיהיו ב'חבלי משיח'. וכפי שאנחנו רואים באמת בעינינו, כיצד הדור שלנו שהוא דורו של משיח, מתייסר ביסורין קשים ומרים, ועומד למבחן בנסיונות קשים עד למאד.

גודל הנסיונות בדור עקבתא דמשיחא

המשיגיה רבי ירוחם ממיר זצ"ל אמר שגודל הנסיונות שיש בזמננו, דור 'עקבתא דמשיחא', אפילו בדורו של נח לא היה. למרות שדורו של נח מפורסם ברשעותם, עד שהתורה מעידה עליהם "כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ" (בראשית ו יב), עד כדי כך שהשפיעו גם על הבהמה והחיה וגם על הארץ עצמה שישחיתו טבעם, כמו שהסביר בטוב טעם בספר בית הלוי (פרשת נח)¹, עם כל זה הנסיונות שיש בדור שלנו והקשיים שלו - קשים יותר.

חבלי משיח - חבלי יולדת

ובאמת ידוע בשם הגר"א זצ"ל - הביא את זה רבינו החפץ חיים זצ"ל (שם עולם ח"ב שער ההתחזקות פרק יב) - שהסביר את הלשון 'חבלי' משיח, חבלי מלשון 'חבלי לידה'. וכן מבואר בפירוש רש"י במסכת שבת (קיא. ד"ה חבלו של משיח). והיינו, כשם שהאשה הגם שבמשך תקופת הריונה כואבת מידי פעם, מכל מקום כשבאה עת הלידה יש לה את 'צירי הלידה', וככל שמתקרבת הלידה הכאבים מתחזקים יותר ויותר, עד השעה שיוצא הולד לאויר העולם, כך זה גם בענייני הגאולה. אמנם תמיד היו לכלל ישראל במשך הדורות צרות צרורות, אבל בזמן שמתקרב העת שבן דוד צריך לבוא - הצרות מתגברות בכל כפלים.

ככל שתקרב הגאולה תכבד יותר הגדלות

בספר אבן שלמה (פרק יא) הביא דברי רבינו הגר"א זצ"ל, בזה הלשון: הגאולה מכונה בשם בוקר כמו שכתוב (ישעיה כא, יב) אתה בוקר וגם לילה, וכן מכונה בשם לידה כמו שכתוב (ישעיה סו, ח) כי חלה גם ילדה ציון. וכמו שקודם שמתחיל להאיר היום הוא מחשיך ביותר, וזה באמת דבר ידוע מאד וכל אחד יכול לראות את זה בעיניו בכל לילה, שקודם הזריחה, קודם אור היום - החושך מתחזק ביותר, משום שהשמש עוד לא זרחה, והכוכבים כבר אספו נגהם, ולכן שורר אז חושך ואפלה ועלטה מרובה, עד שבוקעת קרן אור החמה. וכן ההרה כשמתקרב הלידה כואבת יותר מכל ימי הריונה כשיושבת על המשבר, כן קודם הגאולה יכבד הגלות יותר מכל הגלות.

גודל הצרות שכלל ישראל עבר בגלות

עברנו תקופה ארוכה וקשה. כבר עברו כאלפיים שנה מיום חורבן בית מקדשנו, וכל השנים הללו היו מלאות צרות וייסורין ושפיכות דמים. מי שמעיין בקורות הימים של עם ישראל, מזדעזע למראה כל הצרות שהיו. כל כך הריגות ושמדות היו. בכל מקום, ובכל תפוצות ישראל. אם בארצות ספרד, בארצות המגרב בצפון אפריקה, בארצות תימן ובארצות אשכנז, כל מקום שגלו ישראל - עמדו בניסיונות ובשמדות שאין לתאר ואין לשער, והקיוז דם אין קץ על קדושת השם. בספרים 'עמק הבכא' ו'שבט יהודה' שכתבו גדולי הקדמונים, מתוארות הצרות והפרעות שהיו בזמנם, ולא יאומן אשר אירע עמנו מאז היותנו שה פזורה, ומאז גלינו מארצנו.

בעקבתא דמשיחא יגבר יותר מכל הגלות כולה

ואחרי כל זה - אומר הגר"א - זה עדיין פחות ממה שיהיה בערב הגאולה. קודם שתהיה הגאולה תכבד הגלות יותר מכל משך הגלות שעברה עלינו. עד כדי כך.

אם ראית דור שצרות רבות באות אליו כנחר

שמעתי מהגאון רבי שלום שבדרון זצ"ל, ששאלו את רבינו החפץ חיים זצ"ל, מהו באמת טעם הדבר שבדורנו התרבו כל כך הצרות והיסורים, אשר כל אחד ואחד נושא על כתפיו צרות ובעיות לאין מספר. אמנם כלל ישראל סבל בכל הזמנים ובכל הדורות. אבל תמיד היו בין הצרות ובין היסורים, תקופות של 'רגיעה'. הגמרא (סנהדרין צח.) אומרת, "אמר רבי יוחנן, אם ראית דור שצרות רבות באות עליו כנחר - חכה לו". כי בכל הדורות הגם שהיו צרות, מכל מקום היו זמני רגיעה, ומלמד אותנו רבי יוחנן, אם רואים דור שהצרות לא מפסיקות בו לרגע, וכמו נהר הזורם מים תמיד ללא הפוגה, כך הצרות אינם פוסקות בו לרגע, וצרה רודפת צרה - חכה וצפה לו. תדע לך שזהו דורו של משיח. בא מלך המשיח.

אם הצרות לא פוסקות - סימן מובהק

כלל ישראל סבל במשך כל הדורות, אבל תמיד אחרי תקופה של צער סבל וייסורים, היה תקופה של שלוה יחסית, היה קצת 'מנוחה'. היה קצת 'רגיעה' מכל הצרות. אבל אם הצרות לא מפסיקות, באות בזה אחר זה, זה סימן מובהק.

ד. ראה הרחבה בשיחה לעיל פרשת נח.

גירוש ספרד

ה.

כך לדוגמא היה בזמן שישבו ישראל בארצות ספרד, וביום תשעה באב בשנת רנ"ב, הייתה הגזירה הנוראה של גירוש ספרד, או כפי שקורא לשנה זו האברבנאל (בפירושו להושע פ"ה), שנת 'מזר"ה ישראל יקבענו' על שם הפסוק בירמיהו (לא ט), 'מזרה' בגימטריא רנ"ב. אלפים ורבעות מכלל ישראל יצאו בתשעה באב של אותה שנה, יום המוכן לפורענות, וגלו גלות של צער ושל הריגות. והיו באותה התקופה צרות צרורות, הרבה יהודים נשרפו ועלו על המוקד על קדושת ה', וגולים רבים מתו בדרך מרעב וצמא ושאר חולאים.

הקמה ופריחה מחודשת אחרי גירוש ספרד

אבל במשך השנים שאחר כך היה תקופה טובה, למרות הגזירה הגדולה הזו, היו ארצות שפתחו את שעריהן בפני גולי ספרד כארצות 'איטליה' ו'טורקיה', והגולים התקבלו שם בסבר פנים יפות, הן מצד השלטונות והן מצד היהודים שהיו שם, והיו כמה וכמה שנים של רגיעה ופריחה מחודשת, בנו מחודש בתי מדרשות, ישיבות, והתחיל היישוב זורח. ועמדו גדולי עולם ענקי הדורות כמו מרן הבית יוסף זצ"ל ורבינו האר"י זצ"ל ועוד ועוד זיע"א.

ימי הזוהר של צפת

בתקופה ההיא, בדור שאחרי הגירוש, היה ימי הזוהר של 'צפת', היה בה ארבע מאות רבנים, מרן הבית יוסף ע"ה, רבינו האר"י ז"ל, מהר"ם אלשיך, הרדב"ז, רבי חיים ויטאל, כל גדולי עולם.

צרות ברוחניות ובגשמיות

בדור האחרון הצרות באות ומושכות בו כנהר בלי הפסק, ואין לך יום שאין קללתו מרובה מחבירו. ואנו רואים את ה'צרות' הללו בעינינו, הן צרות ברוחניות, רואים בחוש כיצד עוקרים את יסודות הדת בכל מיני אופנים, מה שקמים על ה' ועל משיחו, ושאר נסיונות הרוחניים של הדור, וחילולי השבת בריש גלי, וזה דבר שלא ראו בדורות שעברו, צרות רוחניות כאלו, מימין ומשמאל, הן על הכלל כולו והן על הפרט. וגם הצרות הגשמיות, חולאים קשים ומשונים הנפוצים בקרבנו (ה"י), כידוע וכמפורסם.

מה הסיבה של 'חבלי משיח'

וזהו דבר שצריך תלמוד, צריך הסבר והבנה, הגם שבאמת זהו דור אחרון עליו אמרו רבותינו שהצרות יהיו רבות ומושכות בו כנהר, אבל מה באמת טעם הדבר, מה הסיבה בעטיה מתרבים כל כך הצרות בדורנו?

ה'סוחר' ש'זקק ב'הקפה'

והסביר רבינו החפץ חיים זצ"ל הטעם בזה על פי משל. היה סוחר אחד, שכדרך הסוחרים הייתה דרכו לקנות מ'ספק' מרכזי את הסחורה, ולמכור הלאה לחנויות במחיר גבוה יותר, כאשר את ההפרש הוא מרוויח. וכמנהג הסוחרים, כאשר היה קונה ומזמין סחורה מאת

חובת המחאה על חילול שבת

ו.

וצריך למחות בריש גלי, כיצד יתכן שעוקרים את השבת שהיא הברית בינינו לבין ה' יתברך?! צריך שיכאב לנו על זה.

מתנה טובה שנתן לנו הקב"ה - שבת

אם אדם היה רואה כיצד עומדים ומכים את אביו, וכי היה אומר, 'מה אפשר לעשות?!', ודאי שלא. היה דמו רותח בקרבו, כיצד זה שמכים את אביו. (ע' מסילת ישרים פ"ט). וכל חילול שבת המוני זו בעיטה והכאה נוראה כלפי אבינו הבורא יתברך, שנתן לנו את המתנה הטובה ושמה שבת (שבת י'), וכמו שאנו אומרים 'ובמנוחתו לא ישכנו ערלים', שהרי לכן 'גוי ששבת חייב מיתה' (סנהדרין נח:), משום ששבת היא מתנה שה' נתן לנו ורק לנו, עמו ישראל.

להתפלל על ריבוי כבוד שמים

אם כן איך אפשר להסתפק ולומר, 'מה אפשר לעשות?!', הדבר הראשון במעלה הוא שצריך לבכות ולהתחנן על זה. צריך שיהיה אכפת לו לאדם על חילול שמו יתברך, וזה יכול כל אחד לעמוד בתפלה ובתחנונים לפני הבורא יתברך על הדברים הללו.

ה'ספק' המרכזי, הסוחר הראשי, לא היה משלם לו את כל שוייה של הסחורה מיד, כי עדיין לא היה לו די כסף לשלם עבורה, אלא חלק מן התשלום היה משלם מיד, ואת החלק הנותר לוקח ב'הקפה' והיה משלם לאחר המכירה שלו הלאה לחנויות, בהזמנה בפעם הבאה. כך היה נוהג בעסקיו במשך הרבה שנים. היה לוקח מאת הסוחר הראשי סחורה, משלם לו חלק מהתשלום מיד, וחלק הנותר היה נוטל ב'אשראי' עד למכירה של הסחורה והזמנה נוספת.

אין יותר בהקפה

פעם אחת כאשר בא להזמין סחורה חדשה אצל הספק הראשי, אומר לו הספק, 'הפעם אני רוצה את כל הכסף מיד, במזומן'. התפלא הסוחר, 'למה? מה קרה? הרי כבר הרבה שנים שאנחנו עושים עסקים ביחד, מעולם לא רימייתי אותך או לא שילמתי לך לבסוף, אף פעם 'צ'קים' שלי לא חזרו, הכל הולך על דרך הישר והטוב. אם כן מה יום מיומיים שאתה רוצה את הכל במזומן מראש?'

'סוגר את העסק...'

השיב לו ה'ספק', 'אמת, אתה אכן איש ישר ונאמן, וכל המסחר שלך הוא ביושר ובהגיונות. ולא מפני חשש כזה או אחר אני רוצה את כל הכסף ביד ומיד. אלא, שבהיות ובדעתי לעלות לארץ ישראל, אני סוגר את העסק שלי, ולכן אני גובה מכל בעלי החוב שלי את כל כספי, וכן מכל הסוחרים שקונים ממני עתה אני דורש את התשלום כולו מראש!'

'וביום פקדי ופקדתי'

זה המשל. והנמשל - אמר החפץ חיים זצ"ל - הוא הענין של ריבוי הצרות ב'עקבתא דמשיחא'. כלל ישראל בכל משך הדורות חטא. הרי יש לנו עוד 'משכנתא' מחטא העגל, כמו שדרשו בגמרא (סנהדרין קב). על הפסוק 'וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם' (שמות לב לד), "שאינ לך פורענות ופורענות שבאה לעולם ואין בה מחטא העגל". וכן על זה הדרך, כל דור ודור עם חטאיו ועוונותיו. כיון שראה הקב"ה רוב חטאיהם של ישראל, אמר, 'אם אגבה את כל החוב עתה, חלילה לא יישאר שריד ופליט. אלא מאי? - אגבה חלק מן החוב עתה, וחלק מן החוב אגבה בדור הבא'. וכך היה במשך כל הדורות שהעבירו דור דור, וכל דור מותיר ומשאיר חלק מן החוב לדור הבא.

בדור שלנו הקב"ה פורע את כל החובות שנותרו

כל זה היה עד הדור שלנו. הדור שלנו הוא הדור ה'חותם', הוא הדור המסיים, 'מלך המשיח' קרב ובא. אי אפשר להשאיר את החוב לדור הבא - כי זהו הדור האחרון, ולכן עלינו החובה לפרוע את כל החובות שנותרו לנו מכל הדורות כולם. זה הסיבה והטעם שאמר רבי

יוחנן, אם ראית דור שהצרות רבות ומושכות בו כנהר - צפה לו. אם אתה רואה דור שיש בו צרות יותר מן הרגיל, יותר מכל הדורות, אות הוא שזהו הדור האחרון, בו פורעים את כל החוב לפני ביאת הגואל'.

'זוטי דאית בכו מחיה מתים'

את כל מה שאנחנו רואים היום, כל זה צפו וראו תלמידיו של רבי אלעזר, שהרי התנאים הקדושים היו רואים ברוח קדשם עד סוף כל הדורות, והרי כבר אמרו (עבודה זרה י'): 'זוטי דאית בכו מחיה מתים', הקטן שבחכמים של אותה התקופה, בזמנו של רבי ואנטונינוס, יכול היה להחיות מתים, אלו היו התנאים הקדושים, ועל כן בהשגותיהם היו יכולים לראות אף את הנעשה בדורות הללו, בדור שלנו.

אור ששת ימי בראשית

אמרו רבותינו (חגיגה יב. ובראשית רבה פר' יב סי' ו), שה'אור' שברא הקב"ה בששת ימי בראשית, היה אפשר לצפות בו מסוף העולם ועד סופו. היה אפשר לראות ולדעת את הכל, דרך ה'אור'. והיו מסתכלים ורואים בו מסוף העולם ועד סופו, וחשש הבורא יתברך שמא

'כי לישועתך קיוינו כל היום'

ז.

ועל כן צריכים להתחזק באמונה ובציפייה לביאת הגואל, בפרט בימים אלו. 'כי לישועתך קיוינו כל היום', פירוש, בכל רגע ורגע מחלקי היום אנו מקוים ומצפים לישועת ה', כל היום כולו. בכל רגע ורגע, אף על פי שיתמהמה עם כל זה אחכה לו.

שני חלקים באמונה בביאת משיח

הרמב"ם בהלכות מלכים (פ"א ה"א) כתב, שהאמונה בביאת המשיח כוללת שני חלקים. החלק הראשון הוא להאמין שמלך המשיח עתיד להגיע ולגאול אותנו מכל צרותינו, זה דבר אחד. והדבר השני, להיות מצפה ומחכה לביאתו. והרמב"ם אומר שם דבר נורא, שמי שלא מקיים את שני החלקים הללו, דחינו, אף על פי שמאמין בביאת הגואל, אבל אינו מחכה מצפה ומייחל לה, הרי הוא כופר בתורה ובמשה רבינו ע"ה. רח"ל.

חובת הצפייה לגאולה

לכן לא די שאדם אומר אני מאמין שהקב"ה ישלח את מלך המשיח שיבוא ויגאל אותנו מצרותינו ויקבץ את נדחנו ויבנה את בית המקדש ויחזרו שמיטין ויובלות, אלא האדם צריך להתחזק באמונה, וחלק מחיזוק האמונה הוא להיות מצפה ומייחל לבואו תמיד.

יפול האוצר הגדול הזה, ה'אור' הזה, בידי אנשים רשעים ושאינם מהוגנים וישתמשו בדבר הזה להחריב את כל העולם כולו - ולכן עמד וגנזו לצדיקים. ועל דבר זה שמח ה'אור', כמו שנאמר "ואור צדיקים ישמח" (משלי יג ט).

האור נגנז בתורה הקדושה

והנה 'גנז', אין פירושו שביטל לגמרי את ה'אור' הזה, וביטל כח עצום ונשגב זה שניתן לצפות מסוף העולם ועד סופו, אלא 'גנז' פירושו שהקב"ה הסתיר אותו. וכבר ידוע ומפורסם בשם הבעל שם טוב זצ"ל (הובא בספר בעש"ט עה"ת פרשת בראשית אות טז וש"נ), היכן הקב"ה גנז את האור הזה? - בתורה. מי שמתאמץ להיות 'דרופתקי דאורייתא' - מציאות של תורה, עד שהופך להיות ספר תורה חי, הוא הוא שיכול לזכות לאור הגדול הזה ולראות מסוף העולם ועד סופו.

גם בדורנו

וגם בדורנו היו אנשים כאלו, שכל המציאות שלהם היתה התורה הקדושה, ויכלו לראות באור הגנוז לצדיקים את כל הנעשה מעל ומתחת השמים.

איסתכל באורייתא וברא עלמא

רבותינו אמרו בזהר הקדוש (פרשת תרומה דקס"א ע"ב) שהקב"ה 'איסתכל באורייתא וברא עלמא', כל הבריאה כולה כלולה בתורה הקדושה, כך גם חכמי ישראל, מסתכלים וצופים מקצה העולם ועד סופו על ידי התורה הקדושה. גם בדורנו שלנו עוד יש אנשים כאלו, שהם בבחינת 'ספרי תורה' חיים, וזוכים לאור הגנוז לצדיקים.

ח. מתוך 'מגילת סתרים' של רבינו הגדול בעל החזון איש זצ"ל

בספר קובץ אגרות של רבינו הגדול החזון איש זצ"ל (בעמוד הראשון), הדפיסו מה שמצאו אצל החזון איש לאחר פטירתו, מעין 'יומן סתרים' שלו, בו הוא כתב דברים נפלאים על נשמות שהיו באות אצלו לתיקון. 'ביום זה וזה באה אצלי נשמה של פלוני לבקש שאמתיק בעבורה את הדין, ואמרתי לה שתלך לשלום'. כי לא רצה החזון איש לעסוק בכוונות ונסתרות. [כך המשמעות של הדברים שם]. הנשמה לא רצתה ללכת בלא כלום, וביקשה שיתפלל עבורה, והחזון איש כתב שם, 'התפללתי בשבילה עד שראיתי שנחה דעתה והלכה'.

מהיכן הגיע כח זה של החזון איש? מכח התורה. הצדיקים שממיתים עצמם על התורה הקב"ה לא מסתיר מהם דבר ומגלה להם את כל מה שנעשה בעולמו יתברך, הן בעולם הזה והן בעולם הבא.

מה יעשה אדם וינצל מחבלי משיח

וביון שתלמידי רבי אלעזר היו רואים וצופים ברוח קדשם את אלו הצרות הבאות ומושכות כנהר שיהיו בדור האחרון שבו אין יום שאין קללתו מרובה מחבירו, שאלו את רבם רבי אליעזר הגדול, מה יעשה אדם וינצל מחבלי משיח, איך יוכל האדם להקל מעליו את עול היסורים והצרות, ובמה יאחז כדי שינצל?!

אין עצב אחרת

השיב להם רבי אלעזר, אין ישועה והצלה אלא רק בדבר אחד. "יעסוק בתורה ובגמילות חסדים". כאן הוא גילה לנו את הסוד ואת היסוד. הדרך היחידה להינצל היא לעסוק בתורה וגמילות חסדים.

עסק התורה דייקא

ויש כאן דקדוק גדול, שלא אמרו "ילמד תורה" בעלמא, אלא **יעסוק** בתורה. התורה צריכה להיות העסק שלו, שכל חיותו וכל הווייתו יהיה מושקע בתורה הקדושה. כמו שאדם כל כולו סביב העסק המסחרי שלו, וכל העת הוא חושב 'איך אני יכול להרויח יותר', איך אפשר להגדיל ולהרחיב עוד את העסק, כך צריכה להיות התורה אצל האדם, כמו העסק שלו, שכל מחשבותיו והגיונות לבו יהיו תפוסים בדבר הזה, כיצד ניתן עוד להגדיל תורה, ללמוד יותר, באיכות ובכמות. לאפוקי מי שנוהג להגיע קצת לשיעור ושם מתנמנם באמצע לקיים דברי רבותינו שיהא ישן מתוך דברי תורה... **יעסוק** בתורה ובגמילות חסדים.

לא מפסידים מעשיית חסד

לפעמים יש ליצר הרע טענות על האדם, של ירבה ב'חסד', כדי שלא יפסיד, אבל כבר כלל גדול לימד אותנו הרמב"ם בסוף הלכות מתנות עניים (פרק י"ה"ב), "**לעולם אין אדם מעני מן הצדקה, ואין דבר רע, ולא חזק, נגלל בשביל הצדקה, שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום**". ו'צדקה' לאו דוקא, אלא כל תורה וכל מצוה רק מביאה טוב לעולם. 'מרבה תורה מרבה חיים' ו'מרבה צדקה מרבה שלום' (אבות פ"ב משנה ז). לכן לא יתכן שאדם שישקיע מזמנו בשביל התורה והמצוות יהיה שכרו בהפסדים וחסרונות וחולאים. חלילה. זו עצת היצר היא.

וירץ לבן

כמו שמצינו בפרשה שלנו בהמשך, שכאשר ראה לבן את הנזם ואת הצמידים שנתן אליעזר על ידי אחותו רבקה, כאשר היא שבה מן המעיין, מיד כשהוא ראה אותה - הוא קיבל

'זרם'... התחיל מיד בחקירות: 'מאיפה הצמידים והעגילים והנזמים?', אמרה לו רבקה: 'יש ליד הבאר יהודי אחד, שבא ונתן לי את זה, והוא עם עשרה גמלים טעונים ומשלחת גדולה...', הוא רק שמע את זה מיד 'וירץ לבן'. הרוח אחזו, הבין שיש כאן כסף... מיד "וירץ לבן אל האיש החוצה אל העין" (בראשית כד כט), "ויאמר בוא ברוך ה'", למה תעמד בחוץ, ואנכי פינתי הבית, ומקום לגמלים" (בראשית כד לא).

פינתי הבית - מעבודה זרה

וכבר הביא רש"י בשם רבותינו (בראשית רבה פר' ס ס"ז), 'פינתי הבית' - "מעבודה זרה". אתה יכול להיכנס לבית שלי, הוא 'כשר גלאט', אין אצלי עבודה זרה, אתה יכול אצלי בבית. על כל פנים, רואים כאן שהיה לבן עובד עבודה זרה.

זרק את אֶחָיו בשביל 'כסף'...

והנוברדוקע'ר - הסבא מנובהרדוק זצ"ל - למד מכאן מוסר גדול: תראו איזה 'לבן הרשע', תראו מה זה 'גוי', ברגע שראה שיכול להרוויח כסף - מיד הוא זרק את ה'אלילים' שלו מהבית... 'פינתי הבית'. אין אלהים זר, אין עבודה זרה. הוא זרק את האלהים שלו החוצה בשביל שהוא חשב שהוא יכול להרוויח קצת כסף...

'בוא' - מלא...

וכבר דייקנו לשון המקרא, 'בוא' ברוך ה', למה תעמוד בחוץ וכו', כתוב ב' ו' א', מלא, לא כתוב 'בא' חסר וא"ו. וההסבר הוא, שאמר לו 'לבן' לאליעזר: 'בוא - מלא, תבוא אליי כשאתה מלא ברכושך, עם כל מה שיש לך, לא חסר ח"ו...'. [א"ה, ראה דברי רבינו שליט"א בקונטרס מגיד דבריו ליעקב (חלק קד עמוד כד). ע"ש].

שלא נחיה מתלמידיו של לבן הרשע

אנחנו צוחקים על התנהגות זו של 'לבן הרשע'. אבל כל אחד צריך לשאול לברר ולבדוק את עצמו אם הוא לא ח"ו נכד של לבן גם בנקודה הזו... אם הוא לא 'תלמידו' של לבן בנקודה הזו. האם בשביל כסף ורווחים הוא מפנה מהבית קצת מעבודת הבורא יתברך?! לפעמים אדם זורק תורה ומצוות בשביל עוד קצת כסף, בשביל עוד רווח מהעסקים שלו, וזו היא התכונה של לבן הרשע. כל אחד מכיר נגעי לבבו, כל אחד מכיר את עצמו היטב היטב, יראה באמת האם לא הרבה פעמים בשביל קצת עולם הזה ורווחים כאן, הוא לא דוחה הרבה מעבודת השי"ת?! - הלא זה בדיוק אותו דבר, 'פינתי הבית'. אדם ילמד מוסר השכל. לא להיות מתלמידיו של לבן ח"ו. אלא כל מצוה וכל תלמוד תורה וכל שיעור זה יקר הערך עד למאד. ואדם צריך להשתדל ולהוסיף עוד ועוד בעבודת ה'.

אהבת חסד

ואם אדם יאחז באלו הדברים, בתורה הקדושה ובגמילות חסד, זה יקל מעליו וישמור עליו מכל מרעין בישין שיהיו בזמן חבלי משיח, של צירי היולדה, מיסורין הללו של קודם הגאולה שאז תכבד הגלות יותר מכל הגלות. וה' יזכנו בדבר הזה, שנזכה להגיע למעלה זו, לא רק של העושים חסד, אלא להיות אוהבים את החסד, כמו שכתוב (מיכה ו, ח) "מה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלהיך. אמן ואמן.

חידושי תורה פרשת חיי שרה

א. בענין וירץ לבן אל האיש

בראשית (כ"ד כ"ח): "ותרץ הנערה ותגד לבית אמה כדברים האלה: ולרבקה אח ושמו לבן וירץ לבן אל האיש החוצה אל העין: ויהי כראות את הנזם ואת הצמידים על ידי אחתו וכשמעו את דברי רבקה אחתו לאמר כה דבר אלי האיש ויבא אל האיש והנה עמד על הגמלים על העין: ויאמר בוא ברוך ה' למה תעמד בחוץ ואנכי פניתי הבית ומקום לגמלים".

והתעוררתי בס"ד דלכאורה המקראות לא באו כסדרן שהרי בתחילה היה צריך לומר ולרבקה אח ושמו לבן, ויהי כראות את הנזם ואת הצמידים על ידי אחתו וכשמעו את דברי רבקה אחתו לאמר כה דבר אלי האיש וירץ לבן אל האיש החוצה אל העין וגו', ומדוע התורה מקדימה שלבן רץ אל אליעזר עוד קודם שמספרת התורה שראה את הנזם והצמידים וששמע דברי אחתו רבקה, וראוי להתבונן בזה.

ובס"ד עלה בדעתי שהדברים יובנו עם מה שלימדנו רבינו חיים נ' עטר ז"ל בספרו אור החיים הקדוש, דהנה בספר שמות י"ט פסוק א' כתוב: בחודש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים ביום הזה באו מדבר סיני, ובפסוק ב' כתוב: "ויסעו מרפידים ויבואו מדבר סיני ויחנו במדבר ויחן שם ישראל נגד ההר", וכה כתב שם באור החיים: "ויסעו מרפידים ויבאו מדבר סיני, קשה למה איחר המוקדם, כי פסוק זה היה לו להקדים קודם פסוק שלפניו שאמר באו מדבר סיני. ואולי שהוא על דרך אומרים (בראשית רבה פנ"ה ס"ח) אהבה מקלקלת השורה להקדים המאוחר, שלחיות כי הוא זה יום המקווה לבורא, לתורה, לעולם, לעליונים, ולתחתונים, ומיום הבריאה הם יושבים ומצפים מתי יבואו בני ישראל מדבר סיני, לזה כשהגיעו שמה לא עצרו כח לספר סדר הדבר, ותיכף קדמה ההודעה באומרו ביום הזה באו וגו', הגיע חשוק ונחשק לחושק וחשוק ושמחו שמים וארץ, כי זה הוא תכלית הבריאה ותקותה, ואחרי כן חזר הכתוב להודיע פרטן של דברים" עכ"ל ק הנוראים והמופלאים זיע"א.

ולמדנו מדברי קדשו ז"ל שלפעמים לא באו פסוקי התורה כסדרן הנאות והראוי מפני האהבה המקלקלת את השורה, וכנ"ל, ולפי זה יש מקום לומר גם כאן גבי לבן שמחמת אהבתו לממון נתקלקלה השורה והקדימה התורה ענין להיטותו לממון, ולכן נכתב הפסוקים שלא כסדרן ונכתב בתחילה שהוא רץ, ורק אחר כך נכתב מה שראה שהביאו לרוץ ודוק היטב.

ועם האמור לעיל אמרתי בדרך רמז שיובן הפסוק שם: "ויאמר בוא ברוך ה' למה תעמד בחוץ ואנכי פניתי הבית ומקום לגמלים", וכאן תיבת בא כתובה מלא בוא, אבל מצינו בהרבה מקומות שהתורה כתבה בא חסר כמו בבראשית ז' א', ושמות ב' י"ח, ושם ו' י"א, ושם ז' כ"ו ועוד, ויש לפרש שתורה רמזה שלבן אמר לאליעזר בוא מלא כלומר עם כל הממון וכל הגמלים וכו', שתאות הממון של לבן היתה נוראה ולא היתה לה שבעה, וכמו שפירשו גם סיפא דקרא ואנכי פנתי הבית ופירש רש"י מעבודה זרה והם דברות רז"ל במדרש בראשית רבה (פ"ס ס"ח)

ומדרש אגדת בראשית (פרק ס"ח), ופירשו שבראות לבן לאליעזר ועושרו זרק את אלהיו מביתו כנודע ודוק.

ומה שדרשו רז"ל ופנתי הבית מעבודה זרה, כתב לפרש בספר תורה תמימה בראשית שם (אות ל"ד): "יתכן דדריש הלשון ואנכי פניתי הבית, דעל הרוב יונח לשון פנוי על הסרת המכשול או הסקול וכבוד המקום, כמו סלו סלו פנו דרך הרימו מכשול (ישעיה נ"ז), ומפרש כאן דהלשון פניתי יונח גם על ומקום לגמלים, והיינו שהסיר כל המכשולים המונעים לכניסת כל הכבודה של אברהם אבינו" עכ"ל.

וראש דבריו לקח כמנהגו מספר הכתב והקבלה שם שכבר כתב כן: "פניתי הבית. מעבודה זרה [פרש"י מדברי רבותינו], נראה שיצא להם כן מדלא אמר בערתי הבית, כמו בערתי הקדש מן הבית, ואמר לשון פניתי אשר בכמה מקומות בואו בלשון כבוד יורה על המפנה ממקומו דבר שהוא מוקש המזיק או מצער את האדם, כמו סלו סלו פנו דרך הרימו מכשול (ישעיה נ"ז) וכדומה לזה", ועיין גם בספר פרדס יוסף בראשית שם. [ועל דרכו זו של הרב תורת תמימה ז"ל עיין בכל הנסמן בחיבורי הנכחי סימן ## וצרף לכאן].

תדפיס מספר שנות חיים כת"י - ענייני אריכות ימים

סימן רב תורה בקול

א.

(א'), ותענית (ד' א'), וכתובות (צ"ו א'), וגיטין (נ"ז ב'), וסנהדרין (צ"ד ב', וצ"ז א') ודוק.

וראיתי לרבינו אלעזר מגרמיזא ז"ל בעל הרוקח בהקדמת פירושו לתורה (דף מ"ג) שכתב: "ויקרא אלהים לאור יום, האור היינו התורה, הנקראת יום וכו', יום [במילוי] יו"ד, ויו"מ, מ"ם, סופי תיבות דום, לומר לך למוד תורה בקול דממה דקה, בלי נשמע קולם, ולמוד מדרכי יום ולילה הלמידים זה מזה, שנאמר יום ליום יביע אומר, ולילה ללילה יחוה דעת אין אומר ואין דברים בלי נשמע קולם, וכן תעשה לתלמודך". ע"כ.

ובענייני נעלם ממני ואיני מבין דברות קדשו "שילמד תורה בקול דממה דקה בלי נשמע קולם", והלא רבותינו ז"ל במקומות הרבה פקדנו להפך שילמד תורה בקול, כההיא דעירובין הנ"ל.

ובההיא נמי דמסכת יומא (י"ט ב'): "תנו רבנן ודברת בם בם ולא בתפילה", ופירש רש"י ז"ל: "ודברת בם, שיש לך להשמיע מה שאתה מוציא מפיו, ולא בתפילה, שהתפילה בלחש, שנאמר וקולה לא ישמע, כך מצאתי בשאלות דרב אחאי גאון", ועיין שם בפירוש רבינו חננאל ז"ל ושאר ראשונים ז"ל שם. וצ"ב.

ומבואר דללמוד בלחשה אינו נכון, ועל כן ברוריה בטשא בההוא תלמידא, ומשום כך עלתה לו לתלמידו של רבי אליעזר ששנה בלחש, ועל דא הזהיר שמואל לתלמידו

עירובין (נ"ד א'): "ברוריה אשכחתינה לההוא תלמידא דהוה קא גריס בלחשא, בטשא ביה, אמרה ליה לא כך כתיב ערוכה בכל ושמורה, אם ערוכה ברמ"ח אברים משתמרת ואם לו אינה משתמרת. תנא תלמיד אחד היה לו לרבי אליעזר שהיה שונה בלחש, לאחר שלש שנים שכח תלמודו. אמר ליה שמואל לרב יהודה, שיננא פתח פומיך קרי, פתח פומיך תני, כי היכי דתתקיים ביך ותוריך חיי, שנאמר כי חיים הם למצאיהם ולכל בשרו מרפא, אל תקרי למצאיהם - אלא למוציאהם בפה". [ודוק שתיבות "כי חיים הם למוציאהם", גימטריא למוציאים בפה. עמנואל].

ושארי ראש הגולה בעל בן איש חי, הגאון רבינו יוסף חיים ז"ל בספרו בן יהוידע עירובין (כ"א א') כתב: "צריך לעסוק בתורה בארבעת חלקיה שהם פרד"ס, וגם צריך להוציאם בפה, וכמו שאמרו רבותינו ז"ל על הפסוק במשלי (ד' כ"ב) כי חיים הם למוצאיהם, למוציאהם בפה, ופרשנו הכוונה בפה פתוחה ולא יגמגם, וכמו שאמרו בברכות (כ"ב א') חזיה דהוה מגמגם ואמר ליה פתח פיך ויאירו דבריך, וכן ברוריה אשכחתינה לההוא תלמידא דגריס בלחשה בטשא ביה, כי הלומד בלחשה לומד בפה סתומה, אך הלומד בקול רם לומד בפה פתוחה, ולכן לימוד התורה נרמז באות אל"ף, רמז שהאדם ממשיך חוט של חסד הנקרא "אל", על ידי שלומד בפה פתוחה", ועיין עוד מה שכתב בזה בבן יהוידע סוכה (נ"א

שלומד בלחש תלמודו משתכח", עיין שם שהאר"י, הרי שהבין שהרמב"ם ז"ל באומרו משמיע קולו בתלמודו היינו הרמת קול וכמשנ"ת. [וראיתי בספר נדיר בשם חזק יד, נדפס בתרכ"ו, שסידר דברי הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה בחרוזים ושם (ד"י ע"א) כתב: "ובצנעה הלומד מחכים, אם קולו כשופר ירים" ודוק היטב. אבל צל"ע אם הספר מוסמך, אחר שהמוציא לאור נודע ונתפרסם כזייפן ואכמ"ל].

וראיתי לרבינו המאירי ז"ל בספר בית הבחירה עירובין שם שכתב: "לעולם יהא אדם מוציא גירסתו בפה, ושלא יגרוס בלחש, דרך הערה אמרו ערוכה בכל ושמורה, אם ערוכה במאתים וארבעים ושמונה איברים שמורה היא בלב, ואם לאו אינה שמורה בלב".

ומבואר בדבריו ז"ל תרתי, חדא שיוציא גירסתו בפה, ותו שלא יגרוס בלחש, דהיינו שיגרוס בקול רם, והן הם דברי הרמב"ם ז"ל דלעיל ודוק.

ועכשיו שזכינו לספר חידושי רבינו המאירי מכתב יד על מסכת עירובין, ראיתי לו שם (דף ז') שכתב דברים מפורשים: "ערוכה בכל ושמורה, אם ערוכה במאתים וארבעים ושמונה איברים שבאדם שמורה בלב, ואם לאו אינה שמורה בלב, ומשום הכי צריך שכשישנה ישמיע לאזנו מה שמוציא מפיו, **ולא עוד אלא צריך שיגביה קולו**, על דרך שאמר כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך" עכ"ל.

ולפי זה דברי רבינו המאירי ז"ל בספרו בית הבחירה ובחידושי עולים בקנה אחד ומאירים ומתמימים זה לזה, דמה שכתב בבית הבחירה שיהיה האדם מוציא גירסתו בפיו, היינו שישמיע לאזנו מה שמוציא בפיו שכתב בחידושי, ומה שכתב בבית הבחירה שלא

רב יהודה פתח פומיך וקרי ותני, ואם כן יש לנו לדעת מהו השיעור שיש להוציא בפה.

ויש לי להעיר, כי מצאתי בספר שפתי כהן שמות (כ' א'), שהביא דברי רז"ל בספר הזהר הקדוש ח"ג (דט"ל ע"א) שאמרו: "מאן דאשתדל באורייתא ודביק בה, וההיא מלה דאורייתא אשתמע מפומיה, ולא לחיש ליה בלחישו, אלא **ארים קליה בה, דאורייתא הכי בעיא לארמא קלא**, דכתיב (משלי א' כ"א) בראש הומיות תקרא, לארמא רנה דאורייתא, ולא בלחישו, כיון הטוב, כחמר טב דלא שתיק, והוא עתיד לארמא קלא כד יפוק מהאי עלמא, הולך לדודי למישרים, דלא יסטי לימינא ולשמאלא, ולא ישתכח דימחו בידוי, דובב שפתי ישנים, אפילו בההוא עלמא שפוותיה מרחשן אורייתא" עכ"ל, ומשמע דצריך לארמא קליה דהיינו קול רם ממש, ולא רק להרים קולו מעט, ועיין מה שכתב בזה בשפתי כהן שם ודוק.

והנה זו לשון הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה (פ"ג הי"ב) שכתב: "כל המשמיע קולו בשעת לימודו - תלמודו מתקיים בידו, אבל הקורא בלחש במהרה הוא שוכח", ולענ"ד פשוט לשונו מורה שיש שני מצבים, הקורא בלחש וכנגדו המשמיע קולו, וכשם שפשט הקורא בלחש היינו שקורא בקול נמוך, כך העומד כנגדו דהיינו המשמיע קולו בשעת לימודו, הכוונה שלומד בקול רם.

ובס"ד מצאתי כדברי שכתב הגאון המובהק מקאדני ז"ל הי"ד בספר עטרת ראש על מסכת ברכות, הנדפס בשנת תקכ"ו (ד"י רע"ב): "עיקר עשיית המצוה של עסק התורה הוא **הרמת קול כמו שכתב הרמב"ם** ז"ל בהלכות תלמוד תורה (פ"ג הי"ב) כל המשמיע קולו בתלמודו - תלמודו מתקיים בידו, וכל מי

יגרוס בלחש, היינו שצריך שיגיבה קולו שכתב בחידושו, וזה כדכתיבנא לעיל בס"ד.

וראיתי למעלת הגאון המהדיר שליט"א לחידושי רבינו המאירי בביאוריו שם (סימן ב') שכתב: "מה שכתב רבינו המאירי וצריך שיגיבה קולו, לא כן משמע מדברי הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה (פ"ג הי"ב) שכתב: כל המשמיע קולו בשעת לימודו תלמודו מתקיים בידו, אבל הקורא בלחש במהרה הוא שוכח", הרי דסגי בהשמעת קולו, ולא הזכיר כלל הגבחה קול, ודעת רבינו המאירי דכיון דכתיב כל עצמותי תאמרנה זה מתקיים על ידי שמגביה קולו, משום שהדיבור בקול רם מביא הרגשה ותנועה לכל האברים כלשון מהרש"א (ד"ה ערוכה בכל) עיין שם.

ובבית הבחירה כתב רבינו המאירי: "לעולם יהא אדם מוציא גירסתו בפה ושלא יגרוס בלחש", ולא הזכיר כלל ענין הגבחה הקול, וראה לקמן בדברי רבינו (ד"ה פתח פומיך) שנראה דלענין הארכת ימים, גם רבינו מודה דסגי במה שמוציא בפה ומשמיע לאזנו, ואף על שאינו מגביה קולו" עכ"ל.

ובעניותי איני רואה הכרח והכרע לדברים הללו, כי גם את דברי הרמב"ם ז"ל יש לפרש "שישמיע קולו" היינו בקול רם, דאם לא נאמר כן אזי יהיה ביאור דבריו "שמשמיע לאזנו" כהוא תלמיד דגרוס בלחש ובעטה בו ברוריה, ודוחק לומר שאותו תלמיד שגרוס בלחש, היינו שהיה מוציא מפיו ואין אזניו שומעות כלל, ואילו הרמב"ם התכוין שיוציא מפיו אבל די שישמעו אזניו ואין צריך להשמיע קול רם, וכבר כתבתי שמצאתי לי תנא דמסייען שכוונת הרמב"ם שיגיבה קולו דהיינו שילמד בקול רם כנ"ל.

ותו לפי דרכו של הגאון הנ"ל שליט"א, נמצא רבינו המאירי ז"ל חולק בשתי ידיים על הרמב"ם וכדכתב הוא שליט"א, אבל נודע כי קבלנו מחכמי לבב שאין לעשות מחלוקות בין רבינו המאירי לרבינו הרמב"ם, כל שרבינו המאירי אינו מביא דברי הרמב"ם וחולק עליו להדיא, ומנהגו של רבינו המאירי כרמב"ם ז"ל לפרש ולפסוק וכמבואר לו בהקדמת ספרו בית הבחירה, ויש לנו ללמוד להבין ולהשכיל כוונת הרמב"ם ז"ל מתוך דברי רבינו המאירי ז"ל, ואם רבינו המאירי ז"ל כתב בסתם, ולא הביא שהרמב"ם ז"ל חולק, שמעינן מינה שכן סבירא ליה בדעת הרמב"ם ז"ל, וכדכתב הסבא קדישא הגאון מהרש"א אלפנדר ז"ל בפסקו על איסור הקראים לבוא בקהל ה', וקראים אינן מתאחים תנן, ונדפס בספר גדולי ארץ ישראל (דף פ"ח), ועוד כתב כן בספר תשובותיו בפסק ביטול היתר מכירת קרקע בשמיטה ונדפס בשו"ת הסבא קדישא ח"א (סימן כ"ב, דס"ד ע"א ד"ה וכן) ע"ש.

ואבן כן הוא כי רבינו המאירי ז"ל אדוק ודבוק במשנתו ושיטת הרמב"ם ז"ל, ורגיל לפסוק ולבאר הסוגיות כמותו כמפורסם, וזו לשון הרדב"ז ז"ל בתשובותיו (סימן אלף רצ"ו): "גם רבינו המאירי ז"ל רגיל בשיטת הרמב"ם" ע"ש. [ונכפלה תשובה זו בשו"ת הרדב"ז ח"ז המכונה דברי דוד (סימן ל"ג)], והגאון המובהק רד"ל ז"ל בתשובותיו (סימן ג' ד"ב ע"א): "דרכו של רבינו המאירי ז"ל להמשך תמיד אחר הרמב"ם ז"ל", והגרי"ד זינצהיים ז"ל בספרו יד דוד שבת מהדורה בתרא (דכ"ט ע"א ד"ה דעבד) כתב: "רבינו המאירי ז"ל ברוך הפעמים נוטה לדברי הרמב"ם ז"ל", ובביאור הגרי"פ פרלא ז"ל לספר המצוות של רב סעדיה גאון ז"ל ח"א (עשה י"ט דקל"ו ע"ד) כתב: "ודברי הרמב"ם הן

בדברי תורה צריך להגביה קולו בהם **מעט**, כבר אמרו בעירובין (נ"ד א') כי חיים הם למוציאיהם אל תקרי למוציאיהם אלא למוציאיהם בפה" עכ"ל.

ומבואר בדבריו כאן שדי בזה שמגביה קולו **מעט**, ולכאורה דבריו סותרים, כי בחידושו לעירובין כתב: "צריך שכשישנה ישמיע לאזנו מה שמוציא מפיו, ולא עוד אלא **צריך שיגביה קולו**, כנ"ל, אם לא שלחומר הסתירה נדחק ליישב דבריו ונאמר שמה שכתב "מעט" בא לשלול קול רם מאוד, שזה לא יעשה, אבל ילמד בקול רם, וצ"ע.

ואף אם נקבל דברי המעלת הגאון המהדיר שליט"א בדעת הרמב"ם (מה שהרבה יש לעיין בזה לענ"ד), מכל מקום בדברי רבינו המאירי ז"ל לכאורה יש סתירה, והעיקר כדבריו כאן בגוף הסוגיא במקומה, ועיין למרן ז"ל בבית יוסף או"ח (סימן ע"א ד"ה ומ"ש אפילו), ובית יוסף יו"ד (ר"ס קפ"ב ד"ה ומ"ש וי"א), ובספר גנזי חיים (מערכת ק' כללי קים לי סוף אות ל"ד ד"ה והיכא) ועוד לו שם (דע"ה ע"ב אות ס"ו), ובספר נר מצוה (כללי הפוסקים מערכת ס' כלל ק"פ), ונתבאר במקומו בס"ד.

[לענ"ד נראה שיש ששה אופנים ומצבים, א. קורא ומהרהר בלבו, ואינו מוציא ומחתך בשפתיו כלל. ב. מחתך בשפתיו, אבל אין קולו נשמע ואפילו הוא עצמו אינו שומע עצמו, רק שפתיו נעות. ג. מחתך בשפתיו ושומע באזניו מה שמוציא מפיו, אבל אין אחרים שומעים. ד. קולו נשמע גם לאחרים, אבל הוא קול ענות חלושה. ה. קול רם, אבל לא יתור מדאי. ו. קול גדול וחזק, צועק בקול גדול. ואולי בזה יש ליישב הסתירות, ועיין. **עמנואל**].

הם דברי המאירי, וכדרכו ז"ל להמשך אחר דברי הרמב"ם, ע"ש.

ורבינו הגאון אור שמח ז"ל בחידושו לנזיר (ח' א', דק"ה סע"ב) כתב: "וכבר עמדו ותמהו המחברים על דברי הרמב"ם, ומצאתי לאור המאיר בספר המאירי - ודע דמחיבור המאיר הזה תופע נהרה להביט בזה דברי רבינו בכמה מקומות וכו' עיין שם, ועוד עיין לו שם (דק"ג רע"א), ועיין אור שמח הלכות נזקי ממון (פ"ז ה"ב) והלכות גניבה (פ"ד סה"א) ע"ש ודוק. [ועיין דוגמאות לזה בחיבורי ברית יעקב (סימן י"א הערה ז'), ובחיבורי נר יהודה (סימן כ"ג סוף אות ב'), ובחיבורי דרופתקי דאורייתא ח"ב (ס"ס ב') ובשאר חיבוריי בס"ד].

ובן מה שכתב הגאון הנ"ל שליט"א: "וראה לקמן בדברי רבינו המאירי (ד"ה פתח פומיך) שנראה דלענין הארכת ימים, גם רבינו מודה דסגי במה שמוציא בפה ומשמיע לאזנו, ואף על שאינו מגביה קולו" עכ"ל.

וגם כאן בענייני איני מבין היטב, שהרי כן לשון רבינו המאירי ז"ל שם: "פתח פומיך קרי, פתח פומיך תני, כי היכי דתוריק חיי, פירוש תאריך ימים ויתקיים בידך הכתוב כי חיים הם למוציאיהם, אל תיקרי למוציאיהם אלא למוציאיהם בפה", ונעלם ממני היכן מבואר כאן מה שכתב הנ"ל "דסגי במה שמוציא בפה ומשמיע לאזנו, ואף על שאינו מגביה קולו", ולענ"ד איפכא יש לומר דאחר ששמואל אומר לתלמידו "פתח פומיך" פשוטו בקול רם, דלהא צריך פתיחת פה טפי מאשר הגורס בלחשישה, וכדכתב להדיא הגאון רבינו יוסף חיים ז"ל כנ"ל ודוק. [ועיין תוספות רא"ש ברכות (כ' א')].

ובם"ד מצאתי עכשיו לרב המאירי ז"ל מסכת יומא (י"ט ב') שכתב: "כל העוסק

ב.

עירובין (נ"ד ב'): אמר ליה שמואל לרב יהודה, שיננא פתח פומיך קרי, פתח פומיך תני, כי היכי דתתקיים בך, ותוריק חיי, שנאמר כי חיים הם למצאיהם, ולכל בשרו מרפא, אל תקרי למצאיהם - אלא למוציאיהם בפה, אמר ליה שמואל לרב יהודה, שיננא חטוף ואכול, חטוף ואישתי, דעלמא דאזלינן מיניה כהלולא דמי".

ופירש רש"י ז"ל: "תוריק חיי, שתאריך ימים: חטוף אכול, אם יש לך ממון להנות עצמך, אל תמתין עד למחר שמא תמות ושוב אין לך הנאה: כהלולא דמי, היום ישנו ולמחר איננו, דומה לחופה שהולכת מהר".

ומבואר ששמואל אמר ונתן עצה טובה לתלמידו המובהק רב יהודה ואומר לו שבזה יאריך ימים כנ"ל.

ובס"ד מצאתי בספר ישן נושן, נדפס בשנת תע"ו בעיר ווילהמרשדארף, הנקרא בשם "פני משה" על התלמוד, חיברו הרה"ג רבי משה ברבי ישעיה כ"ץ ז"ל, בן אחיו של הגאון הקדוש רבי נפתלי הכהן זצ"ל מפוזנא, ובחידושו לעירובין (נ"ד א' ד"ד סע"א) כתב לפרש דמה שאמר שם שמואל לתלמידו רב יהודה שיננא פתח פיק קרי פתח פיק תני כי היכי דתוריק חיי, ותתקיים בידך כי חיים למוציאיהם בפה, ויש לדקדק מדוע אמר שמואל הדברים דווקא לתלמידו רב יהודה ולא לזולתו, ויש לומר דהא רב יהודה עצמו בברכות (נ"ד סע"ב) אמר שלשה דברים מאריכים ימיו של אדם המאריך בתפילתו, המאריך על שלחנו, והמאריך בבית הכסא ע"ש, ואתא שמואל ואמר לרב יהודה שלא יסמוך רק על דבריו שלו עצמו, אלא פתח פומך וקרי כי היכי דתוריק חיי ע"ש, ודפח"ח. [ובס"ד על פי דברי

הרב פני משה הנ"ל, כתבתי דבר נכון בחיבורי שם בצלאל (סימן ט' דף ס"ט) עיין שם וצרף לכאן].

ואני אומר בס"ד בדרך אפשר אם יוכשר דיש לומר שטעמו של שמואל שנתן עצה זו לתלמידו שיאריך ימים, כי כנודע היה רב יהודה חולה בגדר מסוכן כאומרם בשבת (ל"ז ב'): "אמר ליה אביי לרב יוסף מהו לשהות. אמר ליה הא רב יהודה משהו ליה ואכיל. אמר ליה בר מיניה דרב יהודה דכיון דמסוכן הוא אפילו בשבת נמי שרי למעבד ליה", ופירש רש"י ז"ל: "מסוכן הוא, רגיל לאוחזו בולמוס, וצריך לאכול מאכל מתוק וטוב".

ואבן מבואר במסכת יומא (פ"ג א') דבולמוס הוא חולי שיש בו סכנה, ומההיא דשבת מתבאר דאף בזמן בוריו של רב יהודה היה בגדר מסוכן, וכן ראיתי שדייק בשו"ת הרי בשמים תליתאה בהוספות שבסוף הספר (דשע"ד סע"ב) ע"ש.

ובברכות (נ"ד סע"ב) מבואר שכאשר **רב יהודה** חלה, נכנסו חכמי ישראל נכנסו לבקרו, ואז בירכו עליו ברוך רחמנא **דלא נתן לעפר** ע"ש, ומבואר באר היטב דהיה רב יהודה חולה וחוליו חולי שיש בו סכנה היה עד שהיה בסכנת מיתה רח"ל.

ובקידושין (ע' א'): "ההוא גברא מנהרדעא דעל לבי מטבחיא בפומבדיתא, אמר להו הבו ליה בישרא, אמרו ליה נטר עד דשקיל לשמעיה דרב יהודה בר יחזקאל וניתיב לך. אמר מאן יהודה בר שויסקאל דקדים לי דשקל מן קמאי". ופירש רש"י: "נטר עד דשקיל שמעיה דרב יהודה, המתן עד שיטול שלוחו של רב יהודה שעומד כאן ליטול". ולא נתפרש מדוע היה לו לההוא גברא להמתין עד שיטול שלוחו של רב יהודה.

לתלמידו רב יהודה, והיינו כנ"ל שהיה רב יהודה חולה מסוכן, עיין בכל דבריו. [ושם ראיתי שפירש ההיא דקידושין הנ"ל, כנ"ל, ובספר ניצוצי אור שבת (ל"ז ב'), וקידושין (ע' א') משם לקח, ועיין שו"ת ציון לנפש חיה (סימן ק"ט) והבין].

ובחיבורי כרם יעקב (סימן ב' אות ד' דט"ו ע"א), ובחיבורי זרע חיים (סימן א' אות ב'), ובחיבורי שם בצלאל (סימן כ"ג סוף דף ק"ס), ובחיבורי אור משה (ר"ס נ"ד), הארנו באור יקרות דברות התלמוד במקומות הרבה, עם ידיעה זו דרב יהודה חולה היה ומסוכן היה ע"ש.

ובני היקר חכם ונכון רבי עמנואל שליט"א הוסיף בה דברים: "למבואר לעיל שרב יהודה היה חולה מסוכן ורגיל לאוחזו בולמוס, יש לפרש גם דברי שמואל שם לרב יהודה "שיננא חטוף ואכול חטוף ואישתי דעלמא דאזלינן מיניה כהלולא דמי", ופירש רש"י ז"ל: "חטוף אכול, אם יש לך ממון להנות עצמך, אל תמתין עד למחר שמא תמות ושוב אין לך הנאה". דאמר לו חטוף ואכול וכו', כדי שלא יאחזנו בולמוס שהוא רגיל לאוחזו, וכמו שאירע לו, ואמרו חכמים ברוך שלא נתנך לעפר, וכדי להקדים רפואה למכה אמר לו כן.

ולפי זה יצא שיש שייכות בין העצה פתח פומך קרי כו' ובין העצה חטוף אכול כו', ששניהם יועילו לו לאריכות ימים, עצה רוחנית ועצה גשמית, והיינו נמי להתלמוד סמך אהדדי, הני תרי מימרות דשמואל אמר לרב יהודה שיננא וכו', דוק ועיין "עכ"ל הי"ו.

וזכרנו להדיא שראיתי מי שפירש על פי הנ"ל דרב יהודה מסוכן הוא רגיל לאוחזו בולמוס והיה צריך לאכול מאכל טוב, ולכן היו צריכים להקדים לתת לו לפני ההוא גברא.

וביבמות (ק"ב רע"א): "חזיוה רבנן לרב יהודה דנפק בחמשא זוזי מוקי לשוקא", פירוש שרב יהודה היה יוצא לשוק כשהוא נועל חמישה נעלי בד, ופירש הגאון יעב"ץ ז"ל בהגהותיו שם: "משום דרב יהודה מצונן היה כדאמרו בשבת (ל"ז ב') רב יהודה מסוכן היה עכ"ל. [וצ"ב דהאמורא רב יהודה מסוכן בחולי הבולמוס היה כנזכר בשבת שם, אבל לא נזכר שהיה מצונן ולכן צריך לנעול חמישה נעלי בד, ואולי חולי הבולמוס החלישו והיה מצטנן עד שנזקק לחמישה נעלי בד וצ"ב].

השתא דאתינן להכי, יש לומר דהיינו טעמא דשמואל אמר כן לתלמידו רב יהודה פתח פומך כי היכי דתוריק חיי, אחר שרגיל לאוחזו בולמוס והוא בגדר חולה מסוכן, ושמואל נתן לו עצה כפולה, הן תועלת הנפש כי היכי דהתורה תתקיים בו, וכי היכי דיאריך ימים, וזו תועלת גם לגוף ודוק.

והביאור הנ"ל כתבתי בס"ד בקצרה בחיבורי דרופתקי דאורייתא ח"א הנדפס בשנת תשמ"ז (סימן כ"ד) ע"ש, ותלי"ת עכשיו מצאתי שכבר כתב לבאר כן הגאון רבי אהרן לוינ' זצ"ל הי"ד, בספרו ברכת אהרן על מסכת ברכות (מאמר ס"א), והוסיף להביא כזאת משבת (קנ"ב א'): "אמר ליה שמואל לרב יהודה שיננא, שרי שקין [פתח פיך רש"י] ועייל לחמך, עד ארבעין שנין מיכלא מעלי, מכאן ואילך משתי מעלי", הרי שגם כאן שמואל נותן עצה רפואית

חידושי סוגיות

(ראש השנה ט"ז א', י"ז א')

א. בענין בראש השנה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון

[שובי השולמית ח"ה סי' א']

הגויים אומות העולם, וכמפורש גם בירושלמי ראש השנה (שם) שגם אומות העולם נדונין, ורק שונה זמן הדין שלהם משל ישראל, ועיין בחיבורי גדולה תשובה (סימן י"ט), אבל כל שאינם בעלי בחירה, כדומם צומח וחי, שאינם מחוייבים במצוות אין להם דין בראש השנה, כי על מה יש לדון ולפוקדם.

ובתב הרמב"ם ז"ל בהלכות תשובה (פ"ג ה"ו): "כשם ששוקלין עוונות אדם וזכויותיו בשעת מיתתו, כך בכל שנה ושנה שוקלין עוונות כל אחד ואחד מבאי העולם עם זכויותיו, ביום טוב של ראש השנה, מי שנמצא צדיק נחתם לחיים, ומי שנמצא רשע נחתם למיתה. והבינוני, תולין לו עד יום הכיפורים, אם עשה תשובה נחתם לחיים, ואם לאו נחתם למיתה".

וזו לשון הרב המאירי ז"ל שם: "כונת המשנה לבאר שזמן זה ראש השנה הוא מיוחד להעיר בו **בני אדם** לתשובה וכו', ובראש השנה נדונים על גופם בחייהם ובמיתתם בעונג ובצער בריוח ובהפסד" וכו' ודוק היטב.

הרי מפורש בדברות קדשם שהמשפט דראש השנה בבני אדם הוא, וכך מסתבר ומהטעם שכתבנו לעיל ודוק.

גם חושבני שלשון זה "כל באי עולם" בדברות רז"ל נתייחד דוקא למין האנושי, כההיא דמסכת שבת (כ"ב ב') ומנחות (פ"ו ב'): "מחוז לפרוכת העדות יערוך, וכי לאורה הוא צריך

ראש השנה (ט"ז א') תנן: "בארבעה פרקים בשנה העולם נידון בפסח על התבואה וכו', בראש השנה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון שנאמר היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם". ועיין בדברי הר"ן ז"ל.

ובזאת סידרו לנו רבותינו ז"ל מסדרי התפילה, וכך קבעו בנוסח התפילה דראש השנה: "היום הרת עולם היום יביא במשפט כל יצורי עולם".

ויש להבין אם אכן כן הוא כפשוטו שביום ראש השנה נדונים כל באי עולם דהיינו כל יצורי עולם, המין המדבר שהם כלל בני האדם, והמין החי בהמות חיות, עופות ודגים.

ולבאורה נראה שאין הכוונה כפשוטו ממש "כל יצורי עולם", אלא הכוונה רק למין האנושי, הן כלל ישראל והן להבדיל אומות העולם, בעלי בחירה, וטעמא דמילתא כי "משפט" יש לעשות למי שמחוייב לשמוע בקול המלך, אותו יש להביא במשפט אם אכן שמע בקול המלך או עבר על פקודותיו, אבל מה שייך לדון ולשפוט בהמות חיות עופות ודגים וכיוצא בזה, וכי הם מצווים לשמוע בקול המלך, והאם הם יכולים לעבור על רצונו, והרי הם אינם בעלי דעה ובעלי בחירה ודוק.

ולכן נראה שהכוונה על כל המין האנושי, אחר שכולם נצטוו במצוות, אזי בראש השנה נפקדים ונדונין בין בית ישראל, ולהבדיל

דין, ודאי לא שייך לומר דקאי על שאר דברים לבד מאדם, וזו לשון הרמב"ם ז"ל בפירוש המשניות שם: "ובני מרון הצאן תרגום כבשים אמרנא וענינו שמחשבין על בני אדם ודנין עליהם כבריאות וחלאים המות והחיים וזולתם מעניני האדם", ודוק. ויפה העיר.

והשתא נובין ונדון להבין דברות קדשו של איש האלהים קדוש ה' רבינו אמנו ממגנצא צוק"ל הי"ד שבפיוטו הקדוש והנורא "ונתנה תוקף" כה פי"ט: "ובשופר גדול יתקע וקול דממה דקה ישמע, ומלאכים יחפזון וחיל ורעדה יאחזון ויאמרו הנה יום הדין לפקוד על צבא מרום בדין, כי לא יזכו בענין בדין, וכל באי עולם יעברון לפניך כבני מרום" עכ"ל.

ומתבאר בדבריו הקדושים שגם מלאכי מעלה יראים וחיל ורעדה אוחזתם באומרם הנה יום הדין לפקוד על צבא מרום בדין כנ"ל, ויש להבין אטו מלאך מצווה וחייב על מצוות, ואטו מלאך יש לו בחירה לעשות את אשר מצווה עליו הבורא ית"ש, ומה שייכות יש לדין על צבא מרום.

ועם שרבינו חיים בן עטר ז"ל בספרו הקדוש אור החיים בראשית (א' א' אופן ג') לימדנו שהגם שמלאך אינו עושה עונות, מכל מקום יש טעות למלאך, ונענש על דא כעובדא דגבריאל ביומא (ע"ז א'), ועובדא דמט"ט בחגיגה (ט"ו א'), וכעובדא דאליהו הנביא זכור לטוב בבבא מציעא (פ"ה ב') שכולם נענשו ע"ש, מכל מקום אינו דין על פקידת צבא מרום כפקודת אנוש. וגם עצם היסוד הנ"ל אין לנו בו הבנה איך מלאך טועה, ועיין מכות (י"א א') שלש טעויות עתיד לטעות מלאך דאדום ע"ש.

והראני חכם אחד הי"ו בספר אמרי פנחס השלם שכבר אדמו"ר הרה"ק רבי פינחס מקוריץ זצ"ל עמד בשאלה זו וכה כתוב

והלא כל ארבעים שנה שהלכו בני ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו אלא עדות היא **לכל באי עולם**, שהשכינה שורה בישראל, וכן במסכת אבות דרבי נתן (פ"ב): "ואת הנפש אשר עשו בחרן והלא **כל באי עולם** אינם יכולים לבראות אפילו יתוש אחד" וכו', ובמדרש שמות רבה (פכ"ט ס"ד): "אמר רבי שמעון בן יוחאי אמר הקב"ה לישראל אלוה אני על כל באי עולם, אבל לא יחדתי שמי אלא עליכם איני נקרא אלהי הגויים אלא אלהי ישראל", ועיין עוד שם (פי"ז ס"ד), ובמדרש תנחומא (פרשת האזינו ס"ד), ומדרש תהלים (פ"ו ס"ה), וזו לשון הרמב"ם הלכות סנהדרין (פ"ב ה"ג): "הרי כל באי עולם בצורת אדם הראשון הם נבראים ואין פני כל אחד מהן דומין לפני חברו, לפיכך כל אחד ואחד יכול לומר בשבילי נברא העולם" ודוק היטב.

וראיתי בספר היקר "שפתי חכמים" לראש השנה שם (דכ"ג ע"ג) שכה כתב: "כל באי עולם, לשון זה כולל גם הצומח ובעלי החיים, שידוע שהכל בהשגחה פרטית וגם הדומם כאבנים טובות, אבל לשון המקרא היוצר יחד **לבם** משמע דבמין האדם קאי". עכ"ל.

ולאמור לא רק דקדוק המקרא מורה כן שאין נדונים רק המין האנושי ישראל והאומות, אלא גם **הסברה והשכל** שופטים כן, דמה יש לדון דומם צומח ובעלי חיים אטו הם מחוייבים במצוות וכנ"ל.

ובני היקר חכם ונבון רבי שמואל יואל שליט"א כתב לי: "לכאורה לפי ממה שהעמידו בתלמוד שם שהמשנה דלעיל אתיא כתנא דבי רבי ישמעאל דפסח על התבואה וכו' מיירי בגזר דין, ומה שאמרו כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון קאי על אדם ואתחילת

לבוא מהיכן יבא החטא כיון שרוח הטומאה לא תהיה ולא יהיה יצר הרע.

ולבאורה קושיא זו קשה גם כן דמצינו במלאכי מעלה חטא, עד שנאמר

באיוב ה' במלאכיו ישים תהלה. ורבינו אמנון "בנתנה תוקף" אמר הנה יום הדין בא לפקוד על כל צבא מרום בדין, וכן אמרו בתלמוד כמה פעמים דמחיו בשיתין פולסא דנורא, ואם יש עונש, על כרחין יש חטא, והשאלה במקומה מנין החטא, כיון שאין יצר הרע ביניהם.

ולבן דע כי החטא בשני אופנים, החטא המורגל, חמדה ותאוה להבלי עולם וכדומה, שהוא הכל מיצר הרע, אמנם יש אופן אחר, והוא להיות כל חשקם ותכלית שלמותם להשיג ולראות מראות האלהים ומקום כבודו, ויש להם מדרגה מזמן לזמן, ואם הם ממהרים לרוב עוצם תשוקת העלול לעילה שלו, להביט ולעלות מהר יותר כפי המדרגה הראויה להם בזמן ולאט לאט, זהו אצלם עון, ובזו מקבלים עונשם, וזהו חטא נדב ואביהוא, שהרבו לעלות אל ה' יותר מהראוי, ובקרבתם לפני ה' וימותו".

הרי שכבר הוא ז"ל עמד בשאלתנו ותירצה כנ"ל, ועם שאני כדאי כלל וכלל בענייני

לא הבנתי הדברים היטב, שהרי מצינו גבי המלאכים מט"ט וגבריאל וגבי אליהו זכור לטוב שהענישום בשתין פולסי דנורא ושם לא היה זה מחמת "עוצם תשוקת העלול לעילה שלו, להביט ולעלות מהר יותר כפי המדרגה הראויה להם" כלשון קדשו, וכיוצא בזה גבי המלאכים שירדו להעניש לעיר סדום, וצ"ב. [ותן דעתך שדברי רבינו אור החיים אינם כדברי רבינו היערות דבש ודוק].

ועדיין כל הענין צריך ביאור וצריך בירור.

שם: "ומלאכים יחפזון וכו'", וקשה מה הוא המורא שלהם, והרי אינם חוטאים. ותיריך דבאמת במלאכים הקדומים כמו מיכאל וגבריאל אין להם לירא, אך המלאכים החדשים הנבראים מעשיית המצוות שבני אדם עושים, וכשעומדין בראש השנה לדין אם עשו המצוות בלא חסרון לכשימצאו חסרים, גם המלאכים הנבראים מהמצוות מהם חסרים זה סומא וזה אלם וכדומה לכך יראים. ובראש השנה עדיין ביד האדם לתקן זאת לשוב בתשובה ולהשלים מעשיו, על כן יש לדאוג אפילו אם אין לו עבירות כי מה יעשה לעולם הבא כשיתנו לו בעלי המומים שלו" ע"ש.

גם מצאתי כתוב משום אדמו"ר הרה"ק מהר"ש מבעלזא זצ"ל עמד בשאלה זו שהרי המלאכים אינם בעלי בחירה ומה שייך אצלם פחד ורעדה מיום הדין "כי לא יזכו בעיניך בדין".

ואמר כי תפקיד מלאכי השרת ללמד זכות על בני ישראל, לפי שכך רצון השי"ת לזכות את ישראל, ועל כן "המלאכים יחפזון וחיל ורעד יאחזון ביום הדין שמא לא יצאו ידי חובה בלימוד זכות על בני ישראל" והובא בקובץ התורני היקר "עלים לתרופה" (גליון תקל"ה) ע"ש.

ולפי דרכו ז"ל יוצא שנהפוך הוא, רק המלאכים הממונים הם המתיירים, אבל אותם מלאכים הנבראין מכח המצוות דישראל, שלא מתפקידם ללמד זכות על בני ישראל אחר שהם מלאכים פרטים הנבראים ממעשה המצוות דהאדם אינם מתיירים, ועיין.

ועזרני השי"ת ומצאתי בספר יערות דבש ח"א (דרוש ב') שכה כתב: "יש להבין לעתיד

הרע, יש עליהם דין בשמים, ובזה אני מסביר לעצמי דברי הפייט האלקי קדוש ה' רבינו אמנון זצוק"ל הי"ד ממגנצא שב"ונתנה תוקף" כה פייט: "ובשופר גדול יתקע, וקול דממה דקה ישמע. ומלאכים יחפזון וחיל ורעדה יאחזון, ויאמרו הנה יום הדין לפקוד על צבא מרום בדין. כי לא יזכו בענין בדין, וכל באי עולם יעברון לפניך כבני מרון", ויש להבין דמאי האי דמלאכים יחפזון שבא יום הדין לפקוד על צבא מרום בדין וכנ"ל, ולכאורה מה שיין "דין" על מלאכים אחר שאין להם יצר הרע וחטא ועון, ולדברי רבינו ז"ל ניחא, ועיין.

והיינו נמי מה שכתב רבינו ז"ל בספר חסידים לקמן (סימן תשס"ג): "וביום ראש השנה דן הקב"ה על העליונים, ועל תחתונים, על כל מה שיהיה באותה שנה או לשנים רבות" ודוק היטב.

וזו לשון רבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה בראשית (ג' ו'): "ואל יקשה עליך לומר והלא הנכשלים בחטאים והעוברים על ברית - מצד יצר הרע הוא, ואם כן מי הביאו [לאדם הראשון] לעבור והוא כולו שכלי בלא יצר הרע. מידה זו גם בשכליים תמצאנה, שאף על פי שאין בהם יצר הרע, הרי הם נוטים לפעמים מן הדרך הראוי, וכידוע במלאכי סדום, וכן במדרש תנחומא (פרשת משפטים ס"ד) כי לא ישא לפשעכם, לפי שהוא מן הכת שאינם חוטאים. והמובן מזה כי יש בקצת שאר המלאכים שחוטאים, וכן כתיב ובמלאכיו ישים תהלה" עכ"ל, ועוד עיין לרבינו בחיי ז"ל בראשית ("ט י"ג) ושמות (כ"ג כ') ודוק היטב. [ומה שכתב על אדם הראשון - עיין בספר נפש החיים (שער א' פרק ו' ובהגהה) ותבין הדברים היטב].

ומצאתי בס"ד במדרש "מעין חכמה" הנדפס

אמר הצעיר יעקב חיים סופר נר"ו: מצאתי כתוב אצלי במקום אחר עוד בענין זה והנני להעתיקו כאן בס"ד.

כתב חד מתקיפי קמאי הוא רבינו יהודה החסיד ז"ל בספר חסידים (סימן תק"ל): "כי את כל המעשה האלהים יביא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע, את כל מעשה ה' אפילו מלאכים, שכתוב בהם עושה מלאכיו רוחות. כי כל מעשיו של הקב"ה נבראים בשתי מידות, מידת גריעותא, ומידת מעליותא, ובחרו כל אחד, ומינה אותם על שבחרו, כדי להשוותם, זהו שכלפי צבאות מעלה נאמר עושה שלום במרומיו וכו', ובמלאכים כתיב ובמלאכיו ישים תהלה, בדברים הנשלחים לעשותם, שהרי מצינו במלאכים שנדחו ממחיצתם מהפיכת סדום עד שחלם יעקב והנה סולם מוצב ארצה, וכן הלכו לאלהיו על שהגיד על רבי חייא ובניו. וכן מעשה גבריאל על ענין ירושלים. וכמעשה מט"ט על ענין אלישע אחר, וכמו שיש גיהנם למטה, כן יש למעלה, שהרי נהר דינור נופל על ראש רשעים בגיהנם, ובדינור דן את העליונים. ולא בזדון, שאין יצר הרע אלא באדם הנברא למטה מן הקרקע, ועל מה הם נדונים על דברים שבלא ידיעה. ואם תאמר והלא מלאכים יודעים הכל, הרי כתיב ויאמר לאיש לבוש הבדים אשר ממעל למימי היאור עד מתי קץ הפלאות, הרי אין אחד נכנס במחיצת חבירו, ואינו נכנס בדבר שחבירו ממונה עליו, וכשאין אותם שתחת ידיהם צדיקים, וגזירות ופורעניות נגזר עליהם מצטערים, וכתיב יפקוד ה' על צבא המרום במרום". ועיין עוד בדברי רבינו ז"ל בספר חסידים (סימן שס"ז) ושם בהגהות מקור חסד (אות ג') עיין שם.

ומפורש שגם על מלאכים אף שאין להם יצר

שולט במלאכים, והובא בפירוש רש"י לתורה בראשית (י"ח ה'), וכזאת אמרו במדרש ויקרא רבה (פכ"ד ס"ח ופכ"ו ס"ה), ועיין בספר תיקוני זהר (תקון ע' דקל"ז ע"ב): "מלאכי עילאי אף על גב דאינון גבורי כח עושי דברו לא עבדי גבורה בפולחנא דקב"ה דאינו פלחי בהכרח ולית לון עירובא דבשרא ויצרא בישא", ועיין היטב ספר חסידים דפוס ברלין (סימן תתשמ"ח), ובספר אור החיים הקדוש בראשית (א' א' אופן ג'), ושם (י"ח י'), ומה שכתב בזה הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו נפש חיים (מערכת מ' אות פ"ט) ובספרו נפש כל חי (מערכת י' אות ל') ונתבאר באריכות במקומו בס"ד.

בספר אוצר המדרשים (דף ש"ו ד"ה בשעה): "הקב"ה יושב על כסא דין, ודן אפילו למלאכי השרת, שנאמר הן בעבדיו לא יאמין ובמלאכיו ישים תהלה, וכתוב הן בקדושו לא יאמין, ושמים לא זכו בעיניו". והן הם דברי רז"ל בתרגום איוב כנ"ל, ועיין בחיבורי תורת יעקב (סימן א' אות ג') שהארכנו להראות בראיות "שמים" היינו "מלאכים" שנקראים שמים עיין שם וצרף לכאן.

ובגוף הענין שלמלאכים אין להם יצר הרע - עיין שבת (פ"ט א') יצר הרע יש ביניכם, ובמדרש בראשית רבה (פמ"ח סי"א) אין יצר הרע

ב. בענין המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו

[שובי השולמית ח"ה סי' יד]

המאריך אפו הוא שלא מחל על פשעו רק שכבש כעסו והאריך אפו אין מתפארין בזה, אבל העובר על פשע שמוחל ומעביר על עונו בזה יש לו להתפאר שהוא תפארת אדם כי זה הוא המעולה בכל המידות הטובות, כמו שאמרו כל המעביר על מידותיו מעבירין לו, וזהו ותפארתו עבור על פשעו.

ורבינו הר"ף ז"ל בהלכותיו שם העתיק רק דברי רבא, ולא העתיק גם דברי רבי אחא בר חנינא, וכן כתב הרב המאירי ז"ל, וצריך טעם, ועיין לקמן.

והנה מדקדוק דברי רש"י ז"ל שכתב: "מעבירין לו על כל פשעיו, אין מדת הדין מדקדקת אחריהן אלא מניחתן והולכת", שומע אני שרבא באומרו כל המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו אין רצונו לומר שמוחלין לו על פשעיו, אלא רק שבעת המשפט בשמים אין מדת הדין תובעת אותו

ראש השנה (י"ז א'): "אמר רבא כל המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו, שנאמר נושא עון ועובר על פשע, למי נושא עון למי שעובר על פשע וכו', לשארית נחלתו אמר רבי אחא בר חנינא אליה וקוץ בה, לשארית נחלתו ולא לכל נחלתו".

ופירש רש"י ז"ל: "המעביר על מידותיו, שאינו מדקדק למדוד מידה למצערם אותו ומניח מידותיו והולך לו, כמו אין מעבירין על המצוות, אין מעבירין על האוכלין, מניחן והולך לו: מעבירין לו על כל פשעיו, אין מידת הדין מדקדקת אחריהן אלא מניחתן והולכת: אליה, שמניח יש כאן, וקוץ בה, כלומר דבר תנחומין יש כאן אבל יש בתוכה דבר קשה שאינו שוה לכל, אלא למי שמשים עצמו כשיריים". ועיין בפירוש רבינו חננאל ז"ל עש"ה.

ובתוב בביאור הגר"א משלי (י"ט י"א):

בחשך אורך, כמו שאמרו רז"ל הנעלבין ואינן עולבין שומעין חרפתם ואינן משיבין עושין מאהבה ושמהים ביסורים עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו, ופירש החסיד [רבי יוסף יעבץ ז"ל] ששלש מדרגות דיבר התנא, זו למעלה מזו ראשונה מי ששומע חרפתו ומשיב אבל אינו מעליב את חברו בתשובתו. שנית שאינו משיב כלל אך לבו מר לו בקרבו. שלישית ששמח ביסורין הם דברי החרפה אשר שמע, אולי גם ה' יכפר עונותיו" עכ"ל. [צע"ק מה שכתב "אולי", ומדוע ולמה רק אולי, וכולי האי ואולי למה].

וגם הגאון חיד"א ז"ל בספרו עבודת הקודש מורה באצבע (סימן א' אות ו') כה כתב: "ישתדל להעביר על מידותיו כי זה כל האדם, וישים אל לבו כי הרבה לחטוא, וכמה פעמים לאלפים עשה נגד רצונו יתברך, והכל עליו לתקן, ומידו יבוקש, ומה יספיק לעשות סיגופים או מה כחו לקבל יסורין, וזאת העצה מפום ממלל רברבן רבינו משה קורדובירו זצ"ל, פנת יקרת להעביר על מידותיו, ובזה מתכפרין פשעיו, וטוב לו יותר מן הסיגופים ותעניות. ויש בזה להאריך אבל לקצר אני צריך, וזו היא מרגלית שאין להאריך סמא דכולא ואריך" עכ"ל.

ובן הוא עוד שם בספר עבודת הקודש, צפורן שמיר (סימן י') באותם "דברים המסוגלים לכפרה באפס דמיום כעשבי דדברא. בכל עש"ב יהיה מותר ורפואות תעלה לחולי פצע וחבורה" כתב: "כל המעביר על מידותיו, מעבירין לו על כל פשעיו", וסיים וכתב הגאון החיד"א ז"ל: "כל הסגולות (דלעיל) הנאמרות באמת הם מפנינו רז"ל בתלמוד ומדרשים וזוהר הקדוש, והחי יתן אל לבו להזדרז בהם **כי בלא סיגופים ותעניות ומתן דמיום יתכפרו**

אלא מניחתן והולכת, אבל עוונותיו לא נמחלו וקיימים, וצריך הוא לעשות תשובה וכו', עיין היטב. [ומאחי הגאון רבי משה שליט"א שמעתי דלפי רש"י ז"ל אם יפסיק מלהיות מעביר על מידותיו, הרי עוונותיו שרירים וקיימים שלא נמחלו לו ודוק].

אבל לחסיד רבינו יונה גירונדי ז"ל בספרו שערי תשובה (שער א' אות כ"ח) ראיתי שכה כתב: "חייב בעל התשובה להכנע ולקיים עליו להתנהג על דרך שאמרו רז"ל והוי שפל רוח בפני כל אדם, וישיג מזה שלא יכעס ולא יקפיד על חבריו, וגם לכל הדברים אשר ישמע אל יתן לבו להעביר על מידותיו ומעבירים מזה להתכפר על עוונותיו, כמו שאמרו רז"ל המעביר על מידותיו מעבירים לו על כל פשעיו מידה כנגד מידה, וזה פתח תקוה נכבד מאוד".

ומפורש בדבריו ז"ל שהמעביר על מידותיו אכן מוחלין לו ומכפרים לו ממש על עוונותיו, ולכאורה אינו כפירוש רש"י ז"ל, וצריך טעם וביאור במה נחלקו רש"י ורבינו יונה ז"ל.

ובזאת תראה בספר הקדוש ספר חרדים (פרקי התשובה פרק ע"ג): "במצוות המסוגלות לכפרת עון, אחר שכתבנו רפואות בדמים יקרים לנפש החוטאת שלא תמות, יש לנו לחקור ולבקש רפואה בדמים קלים, אחר שנמשלו חולי הנפש לחולי הגוף וכו', וכו', הסגולה רביעית, אמרו רז"ל כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו, שנאמר נושא עון ועובר על פשע, למי נושא עון למי שעובר על פשע. לכן יוכיח האדם את נפשו ויאמר לו, למה תסבלי יסורים בעולם הזה ובגיהנם על עונותיך, הלא טוב לך לסבול חרפת אנוש וגידופיו ולא תעני, ותשמחי ביסורים אלו, כי תעלת רפואה הם לנפשך, ורח

זה עובר על פשע, אבל לא בענין אחר, וזהו שאמרו אליה וקוץ בה כלומר שלא יעשה האדם ויעבור על פשע בשביל שהשי"ת יעביר על פשעיו, רק שיהיה שפל רוח ומשים עצמו כשיריים".

ומתבאר מדבריו ז"ל דכל העצה הזו שכל המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו, לא נאמרה לשיעשה אותה על מנת שימחלו לו מן השמים, וכנזכר בדבריו.

ועם שאני כדאי כלל וכלל, חושבני שמדברי רבינו יונה והרמ"ק והחיד"א ז"ל ודיעמייהו, יוצא שעצה זו היא שלכתחילה יעשה האדם כן ויאחזו צדיק דרכו להיות מעביר על מידותיו כדי שיתכפרו לו בזה עוונותיו ודוק היטב.

ולפי דרכו של הגאון מרפא לשון ז"ל יש להסביר היטב דברי הרי"ף ז"ל בהלכותיו שהביא רק דברי רבא והשמיט דברי רבי אחא בר חנינא שאמר אליה וקוץ בה, דקא משמע לן דלכתחילה יש לעשות עצה זו וכדברי כל הנך רבובי ז"ל ודוק היטב.

ובחיותי בזה ראיתי לגאון החסיד רבי אליעזר פאפו ז"ל בספר פלא יועץ (ערך סגולה) שכה כתב: "יש כמה דברים המועילים לכלא פשע ולהתם חטאת בדרך סגולה, והחי יתן אל ליבו להזדרז בהם, כי בלא סיגופים ותעניות ומתן דמ"ם יתכפרו עוונותיו, ובלבד שיעשה הדברים כהלכתם וכמשפטן ביראה ובאהבה וכו', ולא יעשה הדברים לכבוד עצמו כדי שיתכפרו עוונותיו, אלא יעשה הדברים לשם שמים וסוף הכבוד לבוא, רק לבבו ביין מתוך סגולתם שהדברים עתיקים ועושה נחת רוח גדול לפני אבינו שבשמים עד שמשלם שכר גדול עליהם, ובכך כל מגמתו תהיה לעשות נחת רוח ליוצרו" עכ"ל.

לו עוונותיו, ובלבד שיעשה הדברים כהלכתן וכמשפטן ביראה ואהבה לשם שמים" עכ"ל. **ורבינו** הגדול בעל נודע ביהודה זצ"ל בספר דרושי צ"ח (דרוש ד' לשבת תשובה) כתב: "הירא את דבר ה' יקבל עליו מעתה בלב שלם ואהבת לרעך כמוך, ולדון את כל האדם לכף זכות, ואז יזכה שיעבירו לו על כל פשעיו ואינו צריך לא סיגופים ולא תעניות, כי המעביר על מידותיו מעבירין לו כל פשעיו".

ומפורש יוצא מפי רבובי ז"ל שענין זה דהמעביר על מידותיו "מוחלין" לו על כל פשעיו והוא כפשטו, ובזה טוב לו יותר מסיגופים ותעניות, וכן מבואר באור החיים הקדוש שמות (ו' ב'), ועיין שפתי כהן ויקרא (י"ט י"ד), ופנים יפות שם (פסוק ל"ה), וביאור הגר"א משלי (כ"ב ו') ודוק.

וראה נא ראה שלשון התלמוד במסכת ראש השנה דלעיל כך הוא: "כל המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו", ובלשון זה יש מקום לפרש כפירוש רש"י ז"ל כנ"ל, אבל לשון התלמוד במסכת מגילה (כ"ה א') שונה בתיבה אחת: "כל המעביר על מדותיו מעבירין ממנו כל פשעיו", ולשון זה מתפרש ברווחא כדברי רבינו יונה ז"ל ודעימיה שממש מוחלין לו על עוונותיו ודוק. [מיהו רבינו יונה ז"ל דלעיל העתיק הלשון מעבירין "לו" ופירש שמוחלין לו ודוק. גם בכל כתבי היד של התלמוד הגירסה שם מעבירין "לו", ולא "ממנו"].

וראיתי חידוש לגאון המובהק רבי רפאל הכהן ז"ל מהמבורג בספרו הקדוש מרפא לשון (עמוד הענוה דרמ"ד ע"ב) שכתב: "מה שאמרו אליה וקוץ בה לשארית נחלתו וכו', הכונה שדוקא למי שמשים עצמו כשיריים, והיינו בשביל שהוא עניו ושפל בעיניו ומחמת

ואחתום בדברי קדשו של רבינו הכהן הגדול בעל חפץ חיים זצ"ל בספרו שמירת הלשון ח"א (שער התבונה פרק ח'): "כשיתבונן האדם במעשיו תמיד וידע כי גם הוא לא ינקה ביום הדין מהעונש הנורא, בודאי יהיה מקבל על עצמו ברוב שמחה מידה זו להיות סבלן ומעביר על מידותיו תמיד, תמורת ענשין הקשים הנ"ל וכו', כי אפילו אם לא היו מוחלין לו בשביל זה על עבירה אחת בשלמות, רק להקל ענשו, גם כן כדאי הוא לו, וכל שכן אם מוחלין לו בשלמות עבירה אחת, ועל אחת כמה וכמה בזה שידוע לנו שמוחלין לו עבור זה על **כל עבירות** שיש לו, ואפילו לאותן הנקראים בשם "פשע", רק שיזהר מכאן ולהבא שלא לעשותם, וכמו שאמרו חז"ל כל המעביר על מדותיו - מעבירין לו על כל פשעיו שנאמר נשא עון ועובר על פשע למי נושא עון, למי שעובר על פשע" עכ"ל.

ובעניותי אני מבין היטב, שאם כדבריו ז"ל, אזי בכדי ולחנם טרחו רבותינו חכמי התלמוד וגאוני הדורות ע"ה, ומאי קא משמע לן בכל אותם עצות וסגולות המכפרות עוונות האדם, והרי אין לעשותן על מנת שיכפרו, ומהו "שיעשם לשם שמים וסוף הכבוד לבוא", ונעלם ממני מנין הא שכתב **"ולא יעשה הדברים לכבוד עצמו כדי שיתכפרו עוונותיו"**, ומדוע לא יעשה כן אחר שזה כל האדם וחובתו בעולמו להתאמץ ולהתעצם בכל האפשר לכלא פשע ולהתם חטאת, ולהיות נקי צח, בר וזך מכל עון ודופי, וברור אצלי שרבותינו הגאונים רבי אליעזר אזכרי ז"ל בעל חרדים (בסוף ספרו) והרב חיד"א ז"ל בספר עבודת הקודש הנ"ל שאספו עצות חז"ל המכפרים עוונות האדם אינם סוברים כן, שהרי מלבד שריהטת לשונם המובאת לעיל אינה מורה כך, תו אם היו סוברים כבעל פלא יועץ ז"ל בודאי היו מזכירים זאת במפורש ודוק היטב.

ג. עוד בענין המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו

[שובי השולמית ח"ה סי' טו]

נושא עון ועובר על פשע למי נושא עון לעובר פשע".

ופירש רש"י ז"ל: "מעביר על מידותיו, שאינו מדקדק למדוד מידה למצעים אותו, ומניח מידותיו והולך לו, כמו אין מעבירין על המצות, אין מעבירין על האוכלין מניחן והולך לו: מעבירין לו על כל פשעיו, אין מדת הדין מדקדקת אחריהן, אלא מנחתן והולכת: צביתו ליה זוודתא, הכינו לו צדה לדרך, מה היא צידת המתים תכריכין: איתפח, נתרפא: הכי הוה, מיתה נקנסה עלי: לא מוקים במיליה, אינו מעמיד על מידותיו: לא תקומו בהדיה, לא

ד' אלול

יום הילולא דרבינו מאיר שמחה הכהן זצ"ל

ראש השנה (י"ז א'): "אמר רבא כל המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו, שנאמר נושא עון ועובר על פשע, למי נושא עון למי שעובר על פשע. רב הונא בריה דרב יהושע חלש. על רב פפא לשילי ביה. חזייה דחליש ליה עלמא, אמר להו צביתו ליה זוודתא. לסוף איתפח, הוה מיכסיף רב פפא למיחזייה. אמר ליה מאי חזית. אמר ליה אין הכי הוה, ואמר להו הקדוש ברוך הוא הואיל ולא מוקים במיליה, לא תקומו בהדיה, שנאמר

פשע - למי נושא עון למי שעובר על פשע, רב הונא בריה דרב הונא חלש כו', אמר להו הקב"ה הואיל ולא מוקים במיליה (פירש רש"י אינו מעמיד על מידותיו) לא תקומו בהדיה כו'.

הענין, דאם האדם מוותר על הדין ומרחם יותר מכפי הדין, כן הקב"ה מרחם עליו נגד הדין, והנה פליגי אמוראי בסוטה (ה' א') אם תלמיד חכם צריך שיהיה בו שמיני שבשמינית, וזהו קורטוב גאווה, דרב הונא בריה דרב יהושע אמר ומעטרה ליה כסאסה לשבולתא, פירש רש"י ז"ל: ומעטרה ליה כי סאסא לשיבולתא, גסות מועט נאה והוגנת לו לתלמיד חכם ומעטרתו כסאסא המעטרת את השבולת".

הנה לשיטתו דרב הונא בריה דרב יהושע הדין תלמיד חכם צריך להתגאות קצת, ובכל זאת מוותר על דינו, לכן הואיל ולא מוקים במיליה, בדבריו, לשיטתו, לכן לא תקומו בהדיה, וכן בכל מידות שאמרו בתלמיד חכם אם מוותר על זה, אז נחשב לחסד בעת שצריך חסד". ודפח"ח.

ולכאורה לפי פירוש הגאון רבי מאיר שמחה זצ"ל יוצא ביאור אחר בהגדרת "לא מוקים במיליה", ולא כפירוש רש"י ז"ל דהיינו מעביר על מידותיו, אלא הכוונה "לא מוקים במיליה" שאינו עומד בדבריו בשיטתו שלו, ועייין.

אבל הגאון אור שמח ז"ל לא פירש לנו, לפי ביאורו שלו, היכן אכן מצינו דרב הונא בריה דרב יהושע הסובר "שתלמיד חכם צריך להתגאות קצת", לא עמד בדבריו אלו שלו.

ואמר לי בני יקירי חכם ונבון רבי עמנואל שליט"א שלביאור רבינו מאיר שמחה זצ"ל יש למצוא מקור מהא דאמרו במסכת קידושין (ל"ב ב'): "רבא משקי בי הלולא

תדקדקו אחריו", ורש"י מגילה (כ"ח א') פירש: "לא עמדתי על מידותי, לשלם גמול רע למי שציערני".

וראיתי בספר ראשית חכמה (שער הענוה פרק שלישי) שהביא ממדרש חופת אליהו נוסח אחר: "רב הונא בריה דרב יהושע חלש, ונמשך באותו עולם כמה לילות וכמה ימים, כשחזר אמרו לו רבי במה פטרוך, אמר להם בני אשרי מי שאינו מעמיד על מדותיו, העבודה באו כתות של מלאכי השרת ולמדו עלי זכות ולא קבלו מהם, עד שבא מלאך ואמר על מי אתם מלמדים זכות שמא על זה שלא עמד על מדותיו מעולם, מיד פטרוני מן מיתה לחיים" וע"ש.

ומפורש בתלמוד דהנהגת רב הונא בריה דרב יהושע היתה להיות מעביר על מידותיו, ולפי שעה לא ראיתי בדברות רבותינו ע"ה שיאירו היכן אכן מצינו בתלמוד שזאת היתה הנהגת רב הונא בריה דרב יהושע.

ואמרתי בס"ד אולי הכוונה לההיא דעירובין (כ"ו א') שריש גלותא קרא על רב הונא בריה דרב יהושע "חכמים המה להרע ולהיטיב לא ידעו" ע"ש, ורב הונא בריה דרב יהושע לא השיב לו ע"ש.

ועייין בבא בתרא (כ"ו רע"ב) בעובדא דרב הונא בריה דרב יהושע ורב פפא, ושם בדברי התוספות הריטב"א והר"ן, ומתבאר דרב הונא בריה דרב יהושע וויתר ומחל לציבור שיעברו בחצירו ע"ש, ואפשר שגם זה נכלל בכלל "איהו לא מוקים במיליה", ודוק.

ואלו דברות קדשו המופלאים של הגאון הכהן הגדול מאחיו רבינו מאיר שמחה זצ"ל בספרו היקר משך חכמה במדבר (י"ד י"ח): "ראש השנה (י"ז סע"א) ונושא עון ועובר על

נוקט דייקא לשון **ישועה**, דגדר "ישועה" הוא כנודע "נס והצלה מבלתי שום עזר מן הנעזר, כי את הכל יעשה המושיע לבדו" וכדכתב הגאון מלבי"ם ז"ל בביאורו לספר ישעיה (י"ב ב'), ועיין עוד בספר בני יששכר (מאמרי כסלו מאמר ב' אות מ"א, ומאמר ד' אות ה'), ועוד לו שם (מאמרי אלול מאמר א' אות י"ז בהגה), ובספרו אגרא דפקרא (אות ש"ז), ובספר פרי צדיק דברים (דקל"ה סע"ב) ע"ש. [ועיין בדברינו בדروפתקי דאורייתא ח"ב (סימן ד' סוף אות ז' ואות י' ד"ה ובמסכת), ושם במילואים בסוף הספר (אות א')] וצריך לכאן.

ורב הונא בריה דרב יהושע שמעביר על מידותיו היה, וענוותן היה כנ"ל, הוא שאמר "תיתי לי דלא סגינא ארבע אמות בגילוי הראש" "דשכינה למעלה מראשי" (שבת קי"ח ב', וקידושין ל"א א'), כי כיוסוי הראש מביא לידי "יראה" וכמפורש בשבת (קנ"ו ב'), ואנן קימא לן "ענוה" היא שמביאה לידי "יראה" (עבודה זרה כ' ב') והן הם מידותיו של רב הונא בריה דרב יהושע ודוק היטב.

והפליג רב הונא בריה דרב יהושע בזקנה ונח נפשיה ארבעים שנה אחרי עמיתו רב פפא ככתוב בספר כריתות, ועיין בזה לאדמו"ר הגאון מראדזין ז"ל בביאורו לעשרה מילין דחסידותא דרב (אות ה' דס"ד ע"ג), ויש לומר דהא אהני ליה דאחר שהיה מעביר על מידותיו ואנן קיימא לן שהמעביר על מידותיו נותנים לו חיים משל אחרים כמפורש במסכת חגיגה (ה' א') ועיין רש"י שם, וגם היה ענוותן גדול כנ"ל, וענוה מאריכה ימים ככתוב בספר תהלים (ל"ז י"א): "וענוים ירשו ארץ [לאורך ימים מצודת דוד] והתענגו על רוב שלום", ועיין סנהדרין (י"ד א' וצ"ב א') ורש"י שם, והארכתי בזה בחיבורי יחי יעקב ח"א (סימן ט"ל) ע"ש, וגם

דבריה, ודל ליה כסא לרב פפא ולרב הונא בריה דרב יהושע וקמו מקמיה, לרב מרי ולרב פנחס בריה דרב חסדא ולא קמו מקמיה, איקפד רבא ואמר הנו רבנן רבנן - והנו רבנן לאו רבנן, ופירש רש"י ז"ל: "רבנן אתם חכמים וחשובים בעיניכם שלא עמדתם מפני, ורבנן חביריכם [רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע] דקמו מפני לאו רבנן נינהו ובלשון תימה אמר להם".

הרי רב הונא בריה דרב יהושע **קם מלוא קומתו** מפני רבא אף שיכל לעשות הידור בעלמא, כמפורש שם בסוגיא, הרי שלא עמד בדיבורו שלו "שתלמיד חכם צריך להתגאות קצת", ודפח"ח.

ועם מידתו זו של רב הונא בריה דרב יהושע להיות מעביר על מידותיו ולהיות וותרן, ושורש הדברים במידת הענוה, בזה אני מבין הנסים שהתרחשו לרב הונא בריה דרבי יהושע, כמו שניצל מהמזיק קטב מרירי (פסחים קי"א ב'), וכן ניצל מהכלב שוטה (יומא פ"ד א'), כי כבר בחיבורי דרופתקי דאורייתא ח"ב (בהקדמה דף ג') ייסדנו כלל גדול: **מי שהוא ענוותן נעשים לו נסים וישועות**, וככתוב יפאר ענוים בישועה, (תהלים קמ"ט ד'), ונאמר ואת דכאי רוח ישיע (תהלים ל"ד י"ט), והיינו ענוותנים כתרגום שם, ושם (ל"ו ז'): "אדם ובהמה תושיע ה'", ופירש רש"י ז"ל: "בני אדם המשימין עצמן כבהמה בענוה תושיע ה'", ועוד שם (ע"ז י') להושיע כל ענוי ארץ, ונאמר ושח עינים יושיע (איוב כ"ב י"ט), ועיין סנהדרין (צ"ט ב'), ולגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו תנופה חיים (תהלים סוף אות תקע"ט) ע"ש.

ובחזן לשון קדשו של דוד המלך ע"ה **בארבעת** המקומות דלעיל דכשמדבר על **הענוותן**

ה' תוסיף ימים (משלי י' כ"ז) ועיין בחיבורי ויחי יעקב ח"א (סימן מ"ח) ודוק היטב.

* * *

מובהק היה, כדאמרין בראש השנה (י"ז סע"א) רב הונא בריה דרב יהושע חלש, על לגביה רב פפא, חזיא דחליש ליה עלמא, אמר להו לצביבתו ליה זוזתא, לסוף איתפח.

ובעניו נעלם ממני ולא ידעתי מה זו ראייה שרב פפא היה **רופא מובהק**, שהרי בתלמוד שם לא מבואר כלל דבר זה, אלא רק שרב פפא נכנס לבקר את רב הונא בריה דרב יהושע, וראה שמצבו אנוש והוא גוסס (ערש"י קידושין כ"ב סע"ב) ולזה לא צריך להיות מומחה גדול אלא כל אחד יכול להבחין בדבר, ואיך שמיע ליה לרדב"ז ז"ל מכאן שרב פפא היה רופא מובהק, וצל"ע.

והתבוננתי וראיתי שגירסת הרדב"ז ז"ל שונה בתיבה **אחת** מגירסתנו, שלפנינו הגירסה צביתו ליה **זוודתא**, ופירש רש"י ז"ל: "זוודתא, הכינו לו צידה לדרך, ומה היא צידת המתים - תכריכין", ועיין עירובין (מ"א ב'), ומועד קטן (כ"ז ב'), ועבודה זרה (י"ז א'), ונדה (ל"ז א') ע"ש.

אבל הרדב"ז ז"ל גרס לצביתו לו **זוזתא**, ולא כגירסת ספרים שלנו **זוודתא**, ואם היא גירסה דווקנית, אולי שמיע ליה לרדב"ז ז"ל שפירוש דברי התלמוד "לצביתו ליה זוזתא" היינו שרב פפא אמר להם תהדקו עליו מטבעות זוזים, שהרי יש בכך רפואה וכמו שכתב הרשב"א ז"ל בתשובותיו ח"א (סימן קס"ז ותתכ"ה) על פי דברות רבותינו במסכת שבת (ס"ה א') סלע שעל הצינית ע"ש, לסוף איתפח רב הונא בריה דרב יהושע מפני רפואת רב פפא, ומיניה נפיק ליה לרדב"ז שהיה רב פפא

היה מצויין במידת יראת שמים שלא הלך ארבע אמות בגילוי ראש כנ"ל, ונקטינן יראת

וראיתי לנכון לקבוע כאן מאמר מחיבורי כת"י "אישי התלמוד" והוא שייך לדברי התלמוד האמורים לעיל.

ראש השנה (י"ז א'): "אמר רבא כל המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו, שנאמר נושא עון ועובר על פשע, למי נושא עון למי שעובר על פשע. רב הונא בריה דרב יהושע חלש. על רב פפא לשילי ביה. חזייה דחליש ליה עלמא, אמר להו צביתו ליה זוודתא. לסוף איתפח, הוה מיכסיף רב פפא למיחזייה. אמר ליה מאי חזית. אמר ליה אין הכי הוה, ואמר להו הקב"ה הואיל ולא מוקים במיליה, לא תקומו בהדיה, שנאמר נושא עון ועובר על פשע למי נושא עון לעובר פשע."

ופירש רש"י ז"ל: "מעביר על מידותיו, שאינו מדקדק למדוד מידה למצעים אותו, ומניח מידותיו והולך לו, כמו אין מעבירין על המצות, אין מעבירין על האוכלין מניחן והולך לו: מעבירין לו על כל פשעיו, אין מדת הדין מדקדקת אחריהן, אלא מנחתן והולכת: צביתו ליה זוודתא, הכינו לו צדה לדרך, מה היא צידת המתים תכריכין: איתפח, נתרפא: הכי הוה, מיתה נקנסה עלי: לא מוקים במיליה, אינו מעמיד על מידותיו: לא תקומו בהדיה, לא תדקדקו אחרייו",

היום יום חמישי כ"ז אייר תשל"ה זכיתי בחסדי השי"ת, לספר היקר שו"ת רדב"ז חלק שמיני, הנדפסים מכתב יד, ומידי לומדי שם בדברי קדשו של הרדב"ז ז"ל ראיתי דבר חידוש מפליא, ששם (סימן קצ"א דקנ"א רע"ב) כתב הרדב"ז ז"ל: "ורב פפא גם כן רופא

והיינו שהיה רב הונא בריה דרב יהושע מתבייש, אמר ליה רב פפא מאי חזית, אמר ליה רב הונא וכו'. ודוק.

אלא שצריך טעם מדוע התבייש רב הונא בריה דרב יהושע, ואולי משום שנודע שאכן בר מיתה היה אלא שבחסד האל וחנינותו ניצל, ודוק.

רופא מובהק, כך אמרתי ליישב כדי שלא לשבור דברי רבינו הרדב"ז ז"ל.

ולפי זה המשך הדברים שם: "לסוף איתפח, הוה מיכסיף" רב פפא" למחזייה, אמר ליה מאי חזית", וכו', צריך להתפרש כך, לסוף הבריא רב הונא בריה דרב יהושע, הוה מיכסיף, ולא גרסינן "רב פפא", וכגירסאות כתבי יד המובאות בספר דקדוקי סופרים,